

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

**SROVNÁNÍ METOD ROZVÍJEJÍCÍ KOMUNIKATIVNÍ
KOMPETENCE SKRZE
„AKTIVITY S VYUŽITÍM KONÍ“**

Vedoucí práce: Mgr. Richard Macků

Autor práce: Bc. Martina Votípková

Studijní obor: Pedagogika volného času - navazující

Ročník: III. prezenční forma

2015

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou JČU) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu své kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

28. března 2015

Podpis studenta

Děkuji vedoucímu diplomové práce Mgr. Richardu Macků a Mgr. Jindřišce
Vladykové za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1. TERMINOLOGIE.....	9
1.1 Klíčové kompetence	9
1.2 Komunikace	9
1.3 Hiporehabilitace a hipoterapie v České republice a na Slovensku	10
1.4 Aktivity s využitím koní (AVK).....	12
1.5 Zážitková pedagogika.....	13
1.6 Vzdělávání za pomoci koní	13
2. SOCIÁLNÍ KOMUNIKACE KONÍ.....	15
2.1 Dotyková (taktilní) komunikace	16
2.2 Vizuální komunikace	17
2.3 Pachová komunikace	17
2.4 Akustická komunikace	18
2.5 Telepatická komunikace	19
2.6 Nonverbální komunikace.....	20
3. MEZILIDSKÁ KOMUNIKACE	22
3.1 Funkce komunikace	22
3.2 Způsoby komunikace dle Watzlawicka.....	23
3.3 Typy komunikace	23
4. MEZIDRUHOVÁ KOMUNIKACE	27
4.1 Porovnání komunikačního systému lidí a koní.....	28
4.1.1 Extralingvistické prvky sdělení.....	29
4.1.2 Mimika.....	30
4.1.3 Pohledy očí.....	30
4.1.4 Haptika	30
4.1.5 Kinezika a gestika	31
4.1.6 Posturologie	31
4.1.7 Proxemika	31
4.2 Systém přirozené komunikace s koňmi	32

4.3 Vliv mezidruhové komunikace na rozvoj komunikativní kompetence v AVK.....	33
5. ROZVOJ KOMUNIKATIVNÍ KOMPETENCE.....	35
5.1 Vymezení termínu komunikativní kompetence.....	35
5.2 Rozvoj komunikativní kompetence prostřednictvím AVK.....	36
5.3 Shrnutí	45
6. CHARAKTERISTIKA METODICKÝCH PŘÍSTUPŮ V HIPOREHABILITACI	46
6.1 Metodika AVK JK Vladykův Dvůr.....	47
6.2 Metodika AVK Os Ryzáček.....	51
6.3 Metodika hiporehabilitace dle PhDr. Petry Černé Rynešové zaměřená na klienty s duševním onemocněním	56
6.4 Metodika pedagogicko-psychologického ježdění (AVK) dle Mgr. Stanislavy Tílešové, PhD.....	60
7. SROVNÁNÍ JEDNOTLIVÝCH METODIK VE VZTAHU K ROZVOJI KOMUNIKATIVNÍ KOMPETENCE.....	63
7.1 Cíl metodické analýzy	63
7.2 Vzorek	63
7.3 Techniky metodické analýzy	64
7.3.1 Kritéria porovnávání	64
7.3.2 Obsahová analýza metodik hiporehabilitace zaměřená na popis aktivit rozvíjejících komunikativní kompetence.....	65
7.4 Výsledky	66
7.4.1 Shrnutí výsledků	73
ZÁVĚR	76
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	78
SEZNAM PŘÍLOH	83
Příloha I.	84
Příloha II.....	88
Příloha III.	92
ABSTRAKT	95
ABSTRACT.....	96

ÚVOD

„Lidská společnost představuje síť vztahů mezi lidmi. Přirovnáme-li ji k síti rybářské, pak uzly představují lidi a provázky či lana vztahy mezi nimi. Ale co to vlastně je, toto lanová v lidském světě? Jedna odpověď je, že je to komunikace.“

Argyle a Trower

Rozumět řeči zvířat touží lidé od nepaměti. Když budeme pozorovat přirozené chování koní ve stádě, zjistíme, že mají podobný komunikační systém jako lidé. Oba druhy komunikují převážně neverbálně, což nám otevírá možnosti a cesty k vzájemnému porozumění, a to prostřednictvím mezidruhové komunikace.

Rozvíjení se v komunikativní kompetenci se zdá být dnes velice aktuálním tématem. Komunikativní kompetence je jednou z klíčových kompetencí, která se požaduje na trhu práce. Většina manažerů si je vědoma toho, že hodnota jejich úspěchu závisí (kromě dalších potřebných organizačních a sociálních dovedností) především na schopnosti efektivní komunikace. Nejen v pracovní oblasti, ale také v životě je důležité správně komunikovat, abychom žili v přátelském prostředí obklopeném harmonickými vztahy s lidmi. Komunikace v dnešní době probíhá především prostřednictvím sociálních sítí, čímž se eliminují přirozené „face to face“ sociální interakce.

Proč by koně mohli být pomocnými nástroji v rozvoji komunikativních kompetencí? Kůň doprovází člověka tisíce let a je jedním z nejvýznamnějších zvířat, které na člověka dodnes velmi silně působí. V historii byl kůň využíván především v zemědělství, lesnictví, později jako válečné zvíře apod. Dávno již práci koní nahradily stroje, avšak stále jsou lidmi vyhledáváni a využíváni hlavně pro sport a rekreaci.

Dnes jsou aktuálním tématem především léčebné účinky koně na člověka, o kterých se zmiňoval již starořecký lékař Hippokrates (460-370 př.n.l).¹ Ze studií hiporehabilitace vyplývá skutečnost, že kůň úspěšně harmonizuje tělesnou a duševní stránku člověka a vede jej k celkové aktivizaci a tím snazší integraci do

¹ Srov. HOLLÝ, K., HORNÁČEK, K. *Hipoterapie. Léčba pomocí koně*, s. 11.

společnosti u osob se zdravotním znevýhodněním či specifickými potřebami. Koně, kromě terapie, lze využít také jako edukační nástroj pro rozvoj klíčových kompetencí včetně té komunikativní, a to prostřednictvím Aktivit s využitím koní, které se specializují na vzdělávání a výchovu ve všech oblastech.

Práce seznamuje čtenáře s třemi metodikami hiporehabilitace dle obsahu zaměřenými na Aktivity s využitím koní (dále jen AVK) a metodikou zabývající se Psychoterapií pomocí koní (dále jen PPK). Disciplína „Aktivity s využitím koní“ zahrnuje všechny činnosti s koňmi a na rozdíl od ostatních oborů hiporehabilitace je orientována na vzdělávání a výchovu. AVK působí v mnoha oblastech a lze skrze ni rozvíjet všechny klíčové kompetence včetně kompetence komunikativní. Disciplína „Psychoterapie pomocí koní“ působí v terapii lidí s duševním onemocněním a využívá při tom aktivity, které pomáhají lidem překonat komunikační bariéru, a tudíž poskytují prostor k navázání vztahu s koněm a posléze s ostatními lidmi.

Cílem práce je představit a porovnat čtyři vybrané metodiky hiporehabilitace. Zajímalo mě, které aktivity v jednotlivých metodikách jsou orientovány na rozvoj komunikativní kompetence.

Nejdříve se seznámíme se stručným terminologickým obsahem disciplín, které budou provázet celou diplomovou práci. V následující kapitole představíme a popíšeme sociální komunikaci koní a mezilidskou komunikaci a na základě zjištěných podobností v komunikačním systému vysvětlíme mezidruhovou komunikaci jako jedinečnou možnost vzájemného dorozumívání mezi lidmi a koňmi. Další samostatná kapitola představuje možnosti rozvoje komunikativní kompetence, a to prostřednictvím Aktivit s využitím koní.

Hlavní část práce popisuje charakteristiky jednotlivých metodik hiporehabilitace a představuje jejich aktivity orientované na rozvoj komunikativních kompetencí. Na základě mého studia jednotlivých metodik byla u všech provedena obsahová analýza cílená na hledání aktivit rozvíjejících komunikativní kompetence. Metodika AVK JK Vladykův dvůr není dosud fyzicky vytvořená, a tudíž jsou informace čerpány z metodických materiálů využívaných při Kroužku přirozené komunikace s koňmi a z vlastních zkušeností v praxi.

Vzhledem k zaměření diplomové práce jsem čerpala nejvíce informací z jednotlivých metodik, a to především z *Když kůň léčí duši, aneb metodika hiporehabilitace zaměřená na klienty s duševním onemocněním* (Rynešová), metodiky *Aktivity s využitím koní* (Šperlichová, Fritscherová), *Hippoterapia. Pedagogicko-psychologické jazdenie* (Tílešová) a z metodických materiálů JK Vladykův Dvůr. Dále jsem se opírala o knihu *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení* (Belz, Siegrist) a *Psychologie lidské komunikace* (Vybíral). V neposlední řadě jsem vycházela z knih *Velká etologie koní* (Duruttya) a *O koních a lidech* (Roberts).

1. TERMINOLOGIE

1.1 Klíčové kompetence

S termínem klíčové kompetence se setkáváme stále častěji nejen v rámci školního vzdělávání, ale také ve volném čase. Organizace podporující aktivní trávení volného času zařazují do svých programů speciální činnosti rozvíjející klíčové kompetence nejen u dětí, ale také u dospělých.

„Mít kompetenci znamená, že člověk je vybaven celým složitým souborem vědomostí, dovedností a postojů, ve kterém je vše propojeno tak výhodně, že díky tomu člověk může úspěšně zvládnout úkoly a situace, do kterých se dostává ve studiu, v práci, v osobním životě. Mít určitou kompetenci znamená, že se dokážeme v určité přirozené situaci přiměřeně orientovat, provádět vhodné činnosti, zaujmout přínosný postoj.“²

„Klíčové kompetence jsou zčásti určitým druhem ‚metavědomostí‘ a ‚zacházení s vědomostmi‘, a jsou tudíž opravdovou pomocí pro pochopení a řešení nejrůznějších problémů profesního vzdělávání a dalšího školení v situaci rychle se měnících rámcových podmínek.“³

V rámci základního vzdělávání rozdělujeme klíčové kompetence na *sociální a personální, komunikativní, k řešení problémů, k učení, občanská a pracovní*.

1.2 Komunikace

Je zřejmé, že existuje celá řada definic komunikace. Obecně komunikací rozumíme jakýkoliv přenos informací mezi dvěma nebo více zúčastněnými ve vzájemných sociálních interakcích.

Podle Hausenblase je pojem komunikace něco jako „obcování lidí, společné podílení se na nějaké činnosti ve vzájemném kontaktu“. Psychologové zase v komunikaci spatřují obsah „sdělování“ a „sdílení“. Do procesu komunikace jsou

² HUČÍNOVÁ, L. JEŘÁBEK, J. *Klíčové kompetence v základním vzdělávání*, s. 7.

³ REETZ, L. REITMANN, TH. *Schlüsselqualifikationen*, s. 278.

zahrnutí i ti, kteří se jí účastní jen pasivně, nezúčastněně pozorující celý proces bez jakýchkoliv verbálních projevů.

Watzlawick, Beavinová a Jackson popisují lidskou komunikaci jako „médiu pozorovatelných manifestací lidských vztahů“. Jedná se o jakousi pavučinovou síť vztahů, kterou nelze vždy vypořádat. Můžeme ji však zachytit a zanalyzovat.⁴

Zasepa a ILowiecky charakterizují komunikaci jako dorozumívací proces jednotlivců, skupin nebo institucí. Jde o vzájemnou výměnu myšlenek, informací, sdílení vědomostí a idejí. Komunikace probíhá v rámci vývoje na různých úrovních.⁵

1.3 Hiporehabilitace a hipoterapie v České republice a na Slovensku

Pojmy hiporehabilitace a hipoterapie jsou rozdílně chápány v České republice a na Slovensku, proto v této kapitole objasníme jejich správné definice. Jelikož metodika Mgr. Tílešové, kterou budeme popisovat v 6. kapitole, používá slovenskou terminologii, pokusíme se chápání hipoterapie a hiporehabilitace zpřehlednit v následujících tabulkách.

Česká hiporehabilitační společnost definuje hiporehabilitaci jako „zastřešující a nadřazený název pro všechny aktivity a terapie v oblastech, kde se setkává kůň a člověk se zdravotním znevýhodněním / specifickými potřebami.“⁶

Česká hiporehabilitační společnost (ČHS) tudíž zahrnuje několik disciplín hiporehabilitace, jak je znázorněno v tabulce č. 1.

⁴ VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*, s. 18.

⁵ Srov. PRIBULA, M. PAĽA, G. *Stručne o komunikácii*, s. 6.

⁶ ČHS *Co je hiporehabilitace* [online].

Hipoterapie	Psychoterapie pomocí koní	Aktivity s využitím koní	Parajezdectví	Terapeutické využití koní	Vzdělávání
-------------	---------------------------	--------------------------	---------------	---------------------------	------------

Tab.č. 1

Hipoterapie je obor hiporehabilitace, která je součástí komplexního přístupu ve fyzioterapii a ergoterapii, využívá při tom plochy koňského hřbetu k posílení neuronových spojů aktivizující pohyb klienta.⁷

Slovenská hippoterapeutická asociácia (SHA) definuje termín hipoterapie jako terapii pomocí koně, která využívá léčebného působení koně na člověka⁸ a zahrnuje tyto tři oblasti, jak ukazuje tabulka č. 2.

Hiporehabilitace	Pedagogicko-psychologické ježdění	Sportovní ježdění handicapovaných
------------------	-----------------------------------	-----------------------------------

Tab.č. 2

V obou tabulkách si můžeme všimnout rozdílného chápání hiporehabilitace a hipoterapie v Čechách a na Slovensku a není proto divu, že hiporehabilitace se často zaměňuje s termínem hipoterapie.

Pedagogicko-psychologické ježdění na Slovensku bylo dříve u nás označeno termínem Léčebně pedagogicko-psychologické ježdění a roku 2009 se tento obor rozdělil na dvě disciplíny, a to na *Aktivity s využitím koní* a *Psychoterapii pomocí koní*.

⁷ Srov. ČHS *Co je hiporehabilitace* [online].

⁸ Srov. SHA *Hipoterapie* [online].

1.4 Aktivity s využitím koní (AVK)

Tato disciplína působí v hiporehabilitaci od roku 2009. Od ostatních sekcí se výrazně liší svým zaměřením na vzdělávání a výchovu. Neusiluje o terapii, ale o prevenci sociálně-patologických jevů ve společnosti, aktivizaci a snaží se poskytnout alternativní zážitky, které mohou vést až k vnitřní sebezkušenosti.

Aktivity s využitím koní (dále jen AVK) se specializují na pedagogickou a sociální sféru. Jde o výchovně-vzdělávací proces, kdy se využívají zvířata jako motivační a sociálně aktivizační prvek působící na člověka.⁹

Oficiální slovník České hiporehabilitační společnosti definuje Aktivity s využitím koní jako „metodu speciální pedagogiky, sociální pedagogiky a práce, využívající prostředí určeného pro chov koní a práci s nimi, kontaktu s koněm a interakce s ním jako prostředku k motivaci, aktivizaci, výchově a vzdělávání lidí se zdravotním nebo sociálním znevýhodněním nebo se specifickými potřebami.“¹⁰

Cílem AVK je rozvíjení všech potřebných klíčových kompetencí u lidí se zdravotním znevýhodněním nebo specifickými potřebami. Aktivity s využitím koní jsou tzv. primární prevencí před negativními jevy ve společnosti. Pro lidi s handicapem, ať už fyzickým nebo psychickým, pomáhají se zapojením do běžného života. Prostřednictvím speciálních činností se u těchto lidí rozvíjí psychická a fyzická kondice. Programy probíhající v AVK lze aplikovat na další cílové skupiny jako jsou např. lidé s poruchami chování nebo učení, rizikové a sociálně znevýhodněné skupiny mládeže a dospělých, senioři, či děti s běžné populace, kterým AVK nabízí i smysluplné trávení volného času.

⁹ Srov. *Česká hiporehabilitační společnost: Standardy kvality pro Aktivity s využitím koní*, s. 4.

¹⁰ *Oficiální slovník ČHS* [PDF] [online].

1.5 Zážitková pedagogika

V AVK lze vycházet z principů zážitkové pedagogiky (dále jen ZP), kdy se jedinec s koněm dostává do neznámého prostředí mimo zónu komfortu. Při výchově zážitkem jde o aktivní proces, kdy nedostatek harmonie a pocitu pohodlí nutí člověka řešit problémy, být aktivní a schopen sebereflexe.¹¹

Másilka uvádí, že obecným cílem zážitkové pedagogiky je využití všech jejích principů k výchovným změnám jedince a následnému harmonickému rozvoji osobnosti. Jde jí o vzájemné dynamické interakce *biologických, sociálních, emocionálních, kognitivních a duchovních* potřeb v průběhu zážitkově pedagogických projektů.¹²

Výchova zážitkem se uplatňuje především v systému přirozené komunikace s koňmi, o kterém se budeme zmiňovat v kapitole 4.2., ale ZP lze zařadit i do dalších vzdělávacích oblastí od outdoorových aktivit po intenzivní kurzy zaměřené na celkový rozvoj osobnosti.

Zážitková pedagogika v systému přirozené komunikace s koňmi využívá koní jako prostředek usnadňující edukační procesy. V zahraničí a u nás se rozšiřuje nový typ zážitkového vzdělávání prostřednictvím koní neboli *vzdělávání za pomoci koní* (horse assisted education).¹³

1.6 Vzdělávání za pomoci koní

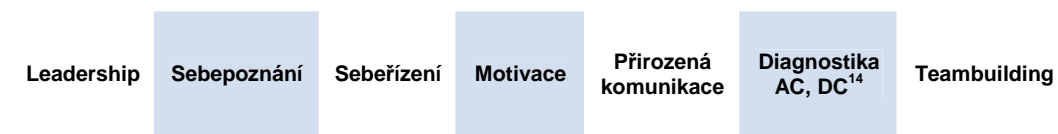
V České republice je vzdělávání za pomoci koní (dále jen VPK) teprve novinkou, avšak v Evropě a USA tyto programy probíhají již 15 let. Posláním této nové oblasti je pořádání vzdělávacích programů zaměřených především na rozvíjení manažerských a vůdčích dovedností. V obecné rovině směřují k posunutí komunikačních kompetencí na vyšší úroveň, a to prostřednictvím přímé interakce s koňmi.

¹¹ Srov. FRANC, D. ZOUNKOVÁ, D. MARTIN, A. *Učení zážitkem a hrou*, s. 20-21.

¹² Srov. *OS Atmosféra* [online]

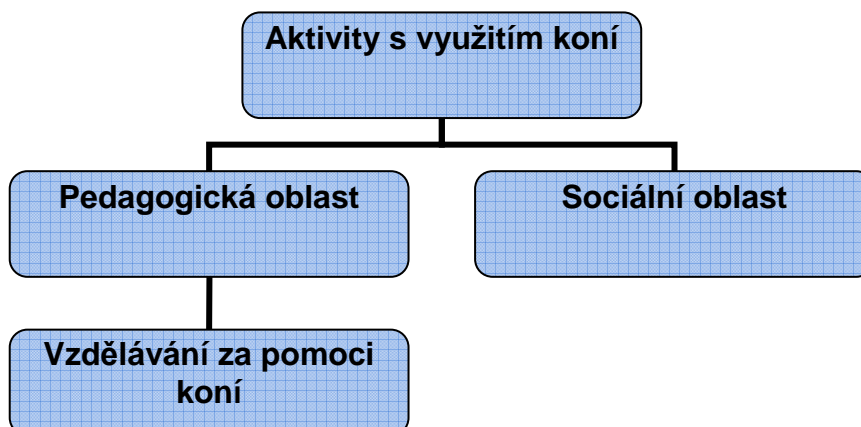
¹³ Srov. VOTÍPKOVÁ, M. *Rozvoj klíčových kompetencí prostřednictvím Aktivit s využitím koní*, s. 32.

Programy vzdělávání za pomoci koní jsou nejvíce zaměřené na rozvoj těchto oblastí, viz tab. č. 2:

Tab.č. 3

Vzhledem k tomu, že Aktivity s využitím koní jsou uznávaným hiporehabilitačním oborem zaměřujícím se na vzdělávání a výchovu, můžeme vzdělávání za pomoci koní považovat za jednu z oblastí AVK. Tato nová disciplína není zatím hiporehabilitační společností podrobněji zmapována, ale vzhledem k specifickému zaměření VPK odpovídá všeobecným vzdělávacím cílům AVK. Aktivity s využitím koní tak můžeme vnímat jako zastřešující název pro veškeré činnosti související s koňmi, jež splňují vzdělávací a výchovný cíl.

¹⁴ AC představuje v současné době jednu z nejspolehlivějších metod hodnocení zaměstnanců, která minimalizuje riziko spojené s nesprávným výběrem. Posuzuje účastníky komplexně - je totiž založeno na principu přítomnosti více hodnotitelů, kteří posuzují kandidáta v různých situacích, z různých hledisek a podle různých kritérií. [online].

DC umožní identifikovat potenciál vašich zaměstnanců. Využívá se pro odhalení rozvojových potřeb pracovníků a slouží jako podklad pro sestavení rozvojových plánů v oblasti vzdělávání, výcviku a koučování. [online].

2. SOCIÁLNÍ KOMUNIKACE KONÍ

„Řeč těla u koní učí hodně o komunikaci mezi lidmi“

Monty Roberts

„Zvířata mají tu přednost, že nemluví, nevládnou jazykem, jehož prostřednictvím nás lidé zahlcují od rána do večera samými pitomostmi. Pro toho, kdo jim dokáže rozumět, vyjadřují zvířata naopak přímo podstatu věci.“

Brigitta Bardotová

Koně a lidé mají jen nepatrně málo odlišný komunikační systém. Pokud chceme koně jakýmkoli způsobem využívat, ať už pro rekreační ježdění nebo pro Aktivity s využitím koní, je důležité se neustále vzdělávat v jejich komunikačním systému. Bez perfektních znalostí jejich přirozené komunikace nelze rozpoznat neverbální či jiné signály, které k nám koně vysílají, čímž může docházet k častému nepochopení a odmítání spolupráce ze strany koně.

Koně stejně jako jiná zvířata mají svoje vlastní specifické způsoby dorozumívání. Tento komunikační systém se od jejich vzdáleného prapředka koně Eohippuse nezměnil, na rozdíl od našeho lidského komunikačního systému, který prošel dlouhým historickým vývojem. Všichni koně komunikují mezi sebou stejným způsobem, tj. stejnou řečí těla nehlédě na místě kontinentu a jejich životní podmínky. Mongolský kuň bude stejně dobře rozumět řeči těla koně žijícího v Čechách nebo na Islandu.

Všichni koně na světě používají stejný jazyk. Je to dáno tím, že základní komunikační prostředky jsou u živočichů vrozené a jen malé procento si zvířata osvojují učením v rané fázi svého vývoje. Další nepatrnou část si jedinci osvojují během života vlivem prostředí a podmínek, ve kterém žijí.

Podle Révérszeho je „komunikace typ chování mezi žijícími tvory stejného nebo jiného druhu, charakterizovaný vzájemností, mající kořeny v biologické dědičnosti a konstituující jeden z hlavních životních projevů.“¹⁵

¹⁵ DURUTTYA, M. *Velká etologie koní*, s. 257.

V období raného vývoje se učí hříbě nejvíce komunikovat se svou matkou a dalšími staršími členy stáda. Všechny komunikační procesy trvají delší časovou etapu, tj. od narození, kdy získává nejvíce zkušeností, v průběhu života dochází ke zdokonalení a dotvářejí se až do konce života. Pitrinovich a Hess tvrdí, že „komunikace je jedním z projevů života.“¹⁶

Dle Fraňkové a Bičíka existuje několik znaků komunikačního procesu. Hlavním cílem komunikace je předávání a výměna informací mezi subjekty. Záměrem je vyslat určitý signál svému okolí, tudíž se jedná o dynamický vztah. Množství vynaložené energie při zprostředkování signálů nemusí kolerovat s reakcí příjemce. Komunikace je druhově specifické chování, je cílesměrná a nejde vždy o okamžité předání informací, ale také může jít o dlouhodobý způsob varování, např. značkování teritoria. Predispozice k určitému druhu, kvalitě a efektivitě komunikačního chování je vrozená. Aktivita, které individuum vyvíjí, nejsou jen o prostém ovlivňování chování druhého jedince. Můžeme zaznamenat, že na základě dlouhodobého a intenzivního soužití zvířat a člověka, dochází u zvířat k získávání nových variabilních nepůvodních forem komunikace.¹⁷

2.1 Dotyková (taktilní) komunikace

Poprvé hned po narození komunikuje hříbě se svojí matkou. Matka jej po narození očistí a tím dochází k prvnímu tělesnému kontaktu. Mláděti tento kontakt přináší pocit bezpečí a ochrany. Během svého vývoje navazuje těsné kontakty také s ostatními členy stáda.

Při taktilní komunikaci koně nejvíce využívají hlavu a všechny její části (hlavně nozdry, pysky, jazyk, zuby...).

V souvislosti se sociálním způsobem života jsou dotyky nejdůležitějším komunikačním prostředkem. Submisivní kůň dává najevo svoji podřízenost např. čištěním srsti koně postaveného ve vyšším hodnostním žebříčku v jejich sociální

¹⁶ FRANCK, D. *Etologie*, s. 257.

¹⁷ Srov. FRAŇKOVÁ, S., BIČÍK, V. *Srovnávací psychologie a základy etologie*, s. 183- 200.

hierarchii. Dotykovou komunikaci využívají v různých situacích, jako je mírnění agresivity jiného člena stáda, k usmiřování nebo k navazování sexuálních vztahů.¹⁸

2.2 Vizuální komunikace

Vizuální komunikace je charakteristickou schopností koní a jejím prostřednictvím lze zachycovat informace na větší vzdálenosti. Nevýhoda tohoto způsobu komunikace je vzdálenost, při které lze zachycovat zrakové signály. Faktory, které ovlivňují schopnost vizuální komunikace, jsou hlavně denní doba, klimatické podmínky, konfigurace terénu a mnohé další. Vizuální signály souvisí se smyslovými modalitami a motorickou aktivitou. Záleží i na konkrétním postoji koní, který ovlivňuje schopnost vysílat vizuální signály, např. postoj nervosního koně, postoj pozorného koně, postoj koně spícího apod.

Koně vyjadřují zrakové signály také mimikou – mění se zornice očí, pohyb uší, postavení těla, pohyby končetin a ocasu. Prostřednictvím vizuálních signálů dokážou koně sdělovat informace i o svém vnitřním rozpoložení, jakou mají náladu apod.¹⁹

Naše všímavost a schopnost přečíst vizuální signály, díky kterým s námi kůň komunikuje, nám pomůže vnímat a porozumět mentálním pochodům koně a lépe pochopit jeho pocity.

2.3 Pachová komunikace

Koně dovedou zachycovat informace z okolí prostřednictvím pachových signálů. Jsou to chemické signály, tzv. *feromony*, díky kterým klisna dává najevo, že je v říji a informuje hřebce, že je připravená ke zplození potomka. Koně mají několika násobně vyvinutější čich než lidé a feromony mohou koně zachytit na velké vzdálenosti. Pachovými stopami si koně značkují také svoje teritorium, kdy označený pach vydrží na konkrétním místě až několik dní bez přítomnosti jeho majitele.

¹⁸ Srov. DURUTTYA, M. *Velká etologie koní*, s. 258.

¹⁹ Srov. tamtéž.

Vzhledem k danému účelu se pachové signály rozdělují na *pohlavní feromony*, *stopové feromony*, *pachové stopy* a *alarmující feromony*.²⁰

2.4 Akustická komunikace

Hlasové projevy jsou další ze způsobů „koňské“ komunikace. Jelikož jejich přirozeností je život na odlehlých a otevřených lokalitách, akustické signály jsou další variantou, jak si předávat mezi sebou informace. Vzhledem k tomu, že se jedná vždy o nárazové zvuky, nepřikládají koně tomuto způsobu dorozumívání příliš velký význam.

Vydávají buď, *vokální* nebo *nevokální* zvuky. Vokálními zvuky sdělují širší obsah informací a děje se tak pomocí hrtanu nebo hlasivek. Jedná se o zvuky jako je *mručení*, *řičení*, *kvičení*, *řehtání* či *ržání*.

V případě *řičení* a *kvičení* se jedná o krátkodobé zvuky s vysokou tóninou a signalizují u hřebců agresi anebo odmítavý postoj klisen vůči hřebcům nebo jinému člena stáda. Někdy jsou tyto zvuky jsou doprovázené kopáním či dupáním.

Řehtáním nejčastěji volá matka své hříbě nebo hříbě svou matku, když se k ní přibližuje po dlouhém odloučení. Ržání a řehtání patří k nejběžnějším hlasovým projevům u matek a hříbat. Matky prý dokážou ve velmi početném stádě rozpoznat řehtání svého hříběte a hříbě svou matku. Domestikovaní koně reagují řehtáním i na příjem krmiva.

Méně významné pro komunikaci jsou *nevokální zvuky*, které doprovázejí různé činnosti. Může se jednat o zpracovávání potravy, pokašlávání vlivem nějaké choroby apod. Lze sem zařadit také *odfrkávání* nebo *frkání*. Odfrkáváním koně odstraňují zbytky prachových částic nebo hmyzu z nozder, kdežto u frkání se jedná o znepokojení koně a často se toto zneklidnění doprovázené frkáním přenáší na ostatní členy stáda.²¹

²⁰ Srov. DURUTTYA, M. *Velká etologie koní*, s. 258.

²¹ Srov. Tamtéž, s. 259.

2.5 Telepatická komunikace

Co se rozumí pod pojmem telepatická komunikace? Většině odborné veřejnosti přijde tento poznatek nejspíše scestný, avšak i mezi nimi se již objevují vědci, kteří telepatii přikládají velký význam a existují na toto téma odborné studie.

Pokud bychom rozebrali význam pojmu telepatie, tak *tele* – odpovídá vzdálenosti a *patie* znamená cítění. Jedná se o schopnost na dálku zachytit a vnímat pocity nebo myšlenky někoho jiného. S touto schopností se rodí všechny živočišné druhy včetně člověka.

Dle Smithové v procesu telepatické komunikace u dvou jedinců nedochází k plnému uvědomování obsahu sdělení. Autorka to ve své knize popisuje takto:

„Komunikace se zvířaty je, jako když si povídáte s blízkým člověkem. Někdy nerozumíte, co vám zvíře sděluje, nebo toho pochopíte jen část a podrobnosti si doplníte později tak, jak to obvykle probíhá i v komunikaci mezi lidmi.“²²

Malé děti mají schopnost telepaticky komunikovat již od narození a tímto způsobem, spolu s neverbální komunikací, se dorozumívají až do doby, než se naučí mluvit. Dokážou komunikovat se zvířaty a ostatními malými dětmi. Snaží se komunikovat i s dospělými, ale s vývojem lidské řeči dospělí tuto schopnost vytrácejí a tudíž se nedokážou telepaticky se svým dítětem domluvit. Když se dítě svěřá rodičům s pocity jeho zvířecího čtyřnohého kamaráda, často rodiče dětem vnukají myšlenky o jejich příliš bujně fantazii. Tím děti přestávají zvířata vnímat jako myslící a cítící bytosti.

„Zvířata mají vrozenou schopnost naladit se telepaticky na jiná zvířata svého druhu, eventuelně na jiné živočichy. Dokážou přijímat myšlenky, mentální výjevy, emoce, úmysly a zprávy, pokud jsou na to připravena a soustředí se.“²³

Pokud člověk je v přímé interakci s koněm a cítí při tom strach, kůň dokáže člověka okamžitě načíst a hned na to zareagovat neklidným chováním. Stává se, že např. jezdec jedoucí na vyjížděku a zároveň představující si jakoukoliv nebezpečnou

²² DURUTTYA, M. *Velká etologie koní*, s. 260.

²³ Tamtéž.

situaci, která by mohla nastat, docílí toho, že kůň na to vzápětí zareaguje odpovídajícím způsobem, např. rychlým útekem, jako by již daná situace nastala.

Smithová tvrdí, že schopnost telepatie pomáhá u koní odhalit zdroj bolesti, příčiny nemocí, rozluštit emoci či stres. Mnoho bolestí, které koně zažívají, jsou nejčastěji způsobené majiteli či jezdci a jejich nevhodným zacházením s koněm. Většina problémů ve vztazích mezi lidmi a koňmi je přičiněná nedostatkem porozumění ze strany lidí vůči potřebám koní.²⁴

2.6 Nonverbální komunikace

Nonverbální neboli neverbální komunikace je základním dorozumívacím prostředkem mezi koňmi. Vzájemné sdělování informací probíhá prostřednictvím tzv. „řeči těla“.

Podle Mehrabia a Ferrise tvoří neverbální komunikaci podíl 93 % u druhů projevujících sociální chování. Také v mezilidské komunikaci platí, že nejvíce informací o sobě podávají svému okolí neverbálně, tj. řečí těla. Poslední dobou je neverbální komunikaci ze strany badatelů věnována zvýšená pozornost.

Koně podávají o sobě zprávu prostřednictvím nejen celého svého těla, tj. postavením těla, mimikou, gesty, ale také zvuky a reakcemi vůči ostatním členům stáda a lidem ve svém okolí. „Existují názory, podle kterých koně umí odhadnout mnohem lépe signály lidského těla, než lidé těla svých čtyřnohých partnerů.“²⁵

Dle Lorenze člověk koním rozumí, pokud je schopen zachytit různorodou škálu projevů jejich emocionality, jako je radost, smutek, zklamání či ponížení. Jejich postoje a zvuky vypovídají o jejich hravosti, pocitech vítězství, touze, uvolnění, nebo naopak o napjatosti, uzavřenosti, úzkosti či dokonce strachu.²⁶

²⁴ Srov. DURUTTYA, M. *Velká etologie koní*, s. 260.

²⁵ Tamtéž, s. 261.

²⁶ Srov. tamtéž, s. 261.

Na základě popisů jednotlivých typů komunikačního systému koní můžeme zaznamenat, že při komunikaci zapojují téměř všechny smysly, které pomáhají identifikovat všechny potřebné informace. Bez těchto smyslů by nebyli schopni plnohodnotně žít v sociálních vztazích s ostatními druhy a v přírodě by byli snadným úlovkem predátorů.

3. MEZILIDSKÁ KOMUNIKACE

Co rozumíme pod pojmem mezilidská komunikace? Je to způsob dorozumívání mezi lidmi. Lidé používají různé způsoby a druhy komunikace. Stejně jako zvířata máme schopnost dorozumívat se neverbálně a jako bonus jsme obdařeni darem slova. Jako jediný z živočišného druhu máme schopnost mluvit jazykem a dávat slova dohromady prostřednictvím našich hlasivek. Řeč je naším nejdůležitějším způsobem dorozumívání.

Psychologové kladou čím dál větší důležitost neverbální komunikaci. Ta vypoví o člověku daleko více než slova. Náš postoj, způsob držení těla, gesta, mimika o nás samých vypoví téměř vše. V neverbální komunikaci nic neschováme.

Koně jsou hodně citliví na naší neverbální komunikaci, proto je to jediný způsob, jak se lze s koňmi domluvit.

V následujících kapitolách popisují, jaká je funkce komunikace, jakými způsoby lze komunikovat a jaké máme typy komunikace.

3.1 Funkce komunikace

Hlavní funkcí komunikace je přenos informací od jednoho subjektu ke druhému. Důležitá je přítomnost všech zúčastněných a jejich naprostá soustředěnost. Jen tak dojde spolehlivě k přenosu a přijetí informace. Stává se, že lidé sice mezi sebou komunikují, avšak i když jsou fyzicky přítomní, nejsou schopni informaci správně zachytit. Tím dochází často ke vzájemnému nedorozumění. Jedna strana tvrdí, že tuto informaci dotyčnému sdělila, druhá je ale toho názoru, že tuto informaci neví.

V dnešní době s přemírou komunikace po sociálních sítích se ta pravá vzájemná komunikace „*face to face*“ vytrácí a tím i schopnost vzájemného naslouchání a uvědomění si toho, co druhému sdělujeme.

Podle Vybírala patří mezi hlavní funkce naší komunikace *informovanost, instruovanost, přesvědčivost* a schopnost někoho *pobavit*.²⁷

²⁷ Srov. VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*, s. 23.

3.2 Způsoby komunikace dle Watzlawicka

Watzlawiwick vnímá komunikaci v několika rovinách. Jednou z nich je komunikace digitální, která je především verbální a lze jí i po obsahové stránce zapsat. Logicky lze snadno vyjádřit negaci, alternativu, implikaci a ekvivalentnost.

Analogová komunikace je neverbální komunikace, kterou se vyjadřujeme pomocí řeči našeho těla. Jde o náš způsob postoje, jednání, mimiku a gesta. Tímto komunikujeme ze všech způsobů komunikace nejvíce.

Dalším způsobem komunikace je *komplementární komunikování*, kdy při komunikaci dvou subjektů dochází ke vzájemnému doplňování. Jeden z partnerů při komunikaci zaujímá aktivní pozici (mluví) a druhý pasivní (naslouchá). U *symetrické komunikace* se snaží oba partneři mít poslední slovo, chovají se stejně, a tudíž neustupuje ani jeden.

Posledním způsobem komunikace je *komunikace o obsazích a o vztahových aspektech*. v ní se jedná pouze o informativní sdělení, bez ohledu na vztah mezi dvěma komunikujícími. V rámci komunikace o vztahových aspektech jde o vzájemné sdělování názorů a pocitů.²⁸

3.3 Typy komunikace

Dá se předpokládat, že druhů komunikačních procesů existuje celá řada. Podgórecki uvádí tyto typy – verbální, neverbální, interpersonální a animační.

3.3.1 Verbální komunikace

Verbální komunikace je přenosem informací mezi dvěma jedinci prostřednictvím slov, respektive našeho jazyka.

Podle Mowrera se každý člověk učí řeči na základě podmiňovacího procesu, tzn. podavatel->kontext sdělení, kód->příjemce.

²⁸ Srov. VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*, s. 38 – 39.

Řeč je dle autora „složitá soustava reakcí, využívaných jedincem pro dodání signálů jiným lidem za účelem dorozumění. Proces jazykové komunikace se zakládá na předávání významu od jedné osoby ke druhé.“²⁹

Ruesch definuje komunikaci jako složitou síť vztahů mezi komunikanty. Každý jedinec má odlišné komunikativní dovednosti vlivem socializačních podmínek, ve kterých vyrůstal.³⁰

3.3.2 Neverbální komunikace

Neverbální způsob dorozumívání vypovídá pět krát více informací než verbální projev. Lze jí označit také jako komunikaci beze slov. I když člověk v danou chvíli nevyvíjí žádnou činnost, přesto svojí „řečí těla“ nějakým způsobem komunikuje.

„Člověk může přestat mluvit, nemůže však přestat komunikovat svým tělovým idiomem, zde musí něco říct: Buď dobře, nebo špatně. Nemůže neříct nic.“³¹

Dle Petříkové a Štěpánka existuje osm aspektů neverbální komunikace:³²

1. Extralingvistické prvky sdělení – jedná se o komunikační projevy, které se odehrávají při verbální komunikaci, např. délka pomlky během mluvení, skákání do řeči, tón hlasu, rychlost slovní produkce apod.

2. Mimika – jedná se o pohyby obličejových svalů během mluvení, čímž je vyjádřeno, co jedinec při rozhovoru prožívá

3. Pohledy očí – tvrdí se, že oči jsou „okna do duše“, a proto oční pohyby a mrkání nám mohou hodně říci o člověku, se kterým mluvíme

4. Haptika – neverbální komunikace probíhá prostřednictvím dotyků

5. Gestika – zahrnuje veškerá gesta, respektive pohyby, které probíhají během hovoru. Tyto pohyby nelze od slovního projevu oddělit

²⁹ PODGÓRECKI, J. *Sociální komunikace v edukaci*, s. 228.

³⁰ Srov. tamtéž, s. 229.

³¹ ČERNÝ, V. *Řeč těla* s. 28.

³² Srov. tamtéž s. 21.

6. Kinezika – jedná se o komplexní systém „pohybové“ komunikace, sledují se pohyby člověka v určitém prostoru a čase

7. Posturologie – obsahuje všechny projevy neverbální komunikace a tvoří základ celkového uspořádání těla v prostoru, tj. pozice, postoje a držení těla

8. Proxemika – oblast komunikace, která zkoumá, jak člověk využívá prostor kolem sebe ve vztahu k ostatním lidem

3.3.3 Interpersonální komunikace

Podle pedagogické encyklopedie „je interpersonální komunikace procesem výměny vědomostí mezi dvěma osobami. Je jedním ze způsobů dorozumívání mezi lidmi. Vědomosti se předávají pomocí signálů.“³³

V interpersonální komunikaci se jedná o pochopení souvislostí během přenosu informace mezi dvěma jedinci. Vše probíhá díky verbálním a neverbálním signálům, které mají pro druhou osobu určitý význam. Verbální signály mají většinou jeden význam, na rozdíl od neverbálních signálů, které jsou mnohoznačné, např. pláč může znamenat smutek, zoufalství, nebo naopak radost, štěstí apod.

Nejstarší podoba interpersonální komunikace je *empatie*. Dříve se lidé dorozumívali převážně prostřednictvím vcítění se do prožívání druhého člověka. Tento způsob komunikace využívají děti do té doby, než se začnou verbálně projevovat. Výměna informací prostřednictvím chápání signálů se vyvíjí až o něco později, kdy dítě je dostatečně zdatné v jazykové komunikaci.

Pro interpersonální komunikaci je velice důležitá vzájemná otevřenost dvou komunikujících bytostí. Odkrývání svých pozitivních a negativních vlastností přispívá k získání důvěry a přijetí, celkové zdokonalování se v komunikaci přispívá ke zlepšení sociálních vztahů.³⁴

³³ PODGÓRECKI, J. *Sociální komunikace v edukaci*, s. 250.

³⁴ Srov. tamtéž, s.250 – 268.

3.3.4 Animační komunikace

Podle Opaschowského animace vystihuje několik okruhů: můžeme ji vnímat jako *cíl*, kdy nám jde o tzv. oživení, pobízení a celkovou motivaci jedinců a skupin, se kterými pracujeme tak, abychom pomohli odhalit jejich skrytý potenciál.

Dále ji využíváme jako *metodu*, tzn. motivujeme ostatní a rozvíjíme jejich vlastnosti skrze aktivity. Animaci lze chápat také jako *proces* neboli *oživení*, řízení sociálně kulturní činnosti. Animace je také *činnost* neboli aktivizace a koordinace.

„Animace je spojením síly a činnosti. Je pobízením, podněcováním, povznášením ducha, oživováním, zvyšováním životní úrovně, vzrušováním citů a zpevňováním síly.“³⁵

Cílem animace je podporovat mladé lidi k tvorbě vlastních názorů a zaujímání selektivního postoje v oblasti hodnot, pomáhat jim otevřít se novým myšlenkám a usiluje o nové vzory chování, které by mládež přijala za vlastní.³⁶

³⁵ PODGÓRECKI, J. *Sociální komunikace v edukaci*, s. 274.

³⁶ Srov. tamtéž, s. 270.

4. MEZIDRUHOVÁ KOMUNIKACE

„Podobnost mezi lidskou bytostí a koněm může přispět k jednomu: kůň nás naučí mnohému ze struktury společenských vztahů. Žádá nás, abychom se nechovali jako dravci. Prosí o spolupráci. Touží se stát příslušníkem lidského „stáda“, rovnocenným partnerem, s nímž se jedná na základě důvěry. Nás pak prosím, abychom z této dohody vypustili násilí.“

Monty Roberts

Od nepaměti lidé touží rozumět řeči zvířat. Miliardy ostatních živočišných druhů na zemi se dorozumívají beze slov prostřednictvím tzv. *řeči těla* s výjimkou člověka využívajícího i verbální formu komunikace. Dá se předpokládat, že člověk je schopen se zvířaty včetně koní komunikovat na základě učení se mezidruhové komunikaci.

V přírodě jsou živočichové v rámci potravního řetězce v roli kořisti nebo v roli dravce. Pokud se kořist ocitá v nebezpečné situaci, je pro ni častým nejbezpečnějším řešením útek. Pokud dravci zahlédnou kořist, opatrně ji sledují a ve vhodné chvíli na ni zaútočí. Existuje tvrzení, že všichni živočichové s položenými očima blízko u sebe jsou dravci a živočichové s položenými očima po straně jsou kořisti, jejichž širokouhlé vidění jim umožňuje lépe vyhodnotit situaci v prostoru a zahlédnout potenciálního predátora.

Podle Robertse jsou lidské bytosti dravci a v historii koně převážně lovíli a teprve až o něco později je začali v hospodářství využívat jako pracovní sílu. V naší civilizované společnosti se už koně pro potravu neloví, avšak především u mužů v genech stále převládá prapůvodní lovecká vášeň. Dle autora se tyto projevy chování lovce a kořisti promítají do našich vztahů a komunikace. Zmiňuje také ženy, které se svoji submisivitou snadno identifikují s pronásledovanými, tj. koňmi.³⁷

³⁷ Srov. ROBERTS, M. o koních a lidech, s.50-51.

Lidé jsou v mnoha oblastech jiní než koně, ale zároveň jsou lidské vztahy a chování koním natolik podobné, že si to mnozí nedokážou představit. Podobnost můžeme spatřit například v tom, že oba druhy jsou sociálně žijící živočichové. Lidská bytost stejně jako kůň potřebuje žít pro svoji psychickou pohodu v sociálních interakcích. V dnešní uspěchané době se však lidé čím dál více uzavírají do sebe a záměrně nejeví o společnost takový zájem, jako tomu bylo dříve. Samota však vede člověka k úzkosti, depresím a značně snižuje celkovou kvalitu života. Kone, podobně jako lidé, potřebují sociální život ostatních jedinců, aby mohli v přírodě přežít. Život ve stádě zajišťuje koním v přírodě pocit bezpečí před hladovými predátory. Vlivem člověka žije dnes ve světě poměrně málo divoce žijících stád koní a i přesto si koně tento kód (stádo = přežití, samota = smrt) nesou celými tisíciletími.

Dá se předpokládat, že koně mají v genech zakódovaný přirozený strach z lidí, avšak vlivem společného soužití člověka a koně po několika staletí až tisíciletí se tento strach postupně vytratil. Kone a lidé jsou sociálně žijící jedinci a touží být spolu navzájem bok po boku. Skrze hledání společných cest vzájemného porozumění se snaží stát našimi rovnocennými partnery. Toho lze docílit, když budeme pozorovat a porovnávat společné znaky v komunikačním systému lidí a koní, a na základě těchto znalostí je aplikovat v praxi.

Na základě popisu uvedeného v předchozí kapitole budeme v následujících částech práce porovnávat rozdíly komunikačního systému koní a lidí, poukazovat na to, čem se naopak v komunikaci shodují a jaký to může mít přínos pro práci při AVK.

4.1 Porovnání komunikačního systému lidí a koní

U lidí a koní jsou užívány jiné metody komunikace, avšak oba způsoby vycházejí z psychologie, cílem je bez podmíněné přijetí obou těchto různých světů, které hledají prostřednictvím komunikace společné cíle, tj. *fyzické, emocionální a spirituální příslušníky téže rodiny*.³⁸

³⁸ Srov. ROBERTS, M. o *koních a lidech*, s. 75.

Všichni živočichové včetně člověka se dorozumívají prostřednictvím neverbální komunikace. Podle různých výzkumů člověk při dorozumívání s partnerem zachycuje jen 7 % informací ze slov, 38 % z tónu hlasu a zbylých 55 % informací sděluje prostřednictvím těla. Některé vědecké důkazy tvrdí, že se jedná dokonce o 80 % mimoslovní komunikace.³⁹

Koně komunikují výhradně řečí těla. Zajímavé je, že koně, nehladě na kontinent, komunikují jedním jazykem (viz kap.2 Sociální komunikace koní). Roberts dokonce tento jazyk pojmenoval jako *equus* a objevil ho při svých toulkách přírodou, kdy pozoroval chování divokých koní v přirozeném prostředí.

Vzhledem k velkému počtu světových kultur lidé používají mnoho variací verbální i neverbální komunikace. Pokud se tedy člověk dostane do kontaktu s jedincem z jiné země, bude potřebovat umět nejen jeho jazyk, aby byl schopen se s ním verbálně domluvit, ale bude se muset seznámit i se systémem neverbální komunikace. Neboť ta je pro každý národ typická.

Součástí neverbální mezilidské komunikace je gestikulace. Některé národy gestikulují více (např. Italové), a některé naopak méně (jako např. Číňané, kteří přílišnou gestikulaci vnímají jako projev neslušného chování, avšak to neznamená, že ji vůbec nepoužívají). Více se touto problematikou zabývá *mezikulturní komunikace*.⁴⁰

Mezi neverbální komunikací lidí a koní pochopitelně existují rozdíly. Člověk a kůň žijí v jiném prostředí, mají odlišnou stavbu těla, tudíž neverbální projevy (gesty, mimika) probíhají u každého druhu jinak.

4.1.1 Extralingvistické prvky sdělení

Tento aspekt neverbální komunikace se týká pouze lidí a jedná se o komunikační projevy doprovázené při verbální komunikaci, jako např. tón hlasu, pomlky během mluvení, rychlost slovní produkce, skákání do řeči apod.

³⁹ Srov. *Connect Asia* [online] s.14.

⁴⁰ Srov. *Tamtéž* [online] s. 20.

Koně verbálně nekomunikují, tudíž jejich komunikace neobsahuje žádné extralingvistické prvky.

4.1.2 Mimika

Při dorozumívání mezi lidmi hraje mimika velmi důležitou roli. Jedná se o pohyby obličejových svalů, které jsou zjevné během verbální komunikace. Na základě těchto pohybů vyjadřuje jedinec to, co při rozhovoru v danou chvíli prožívá.

V sociální komunikaci mezi koňmi má mimika rovněž velký význam, avšak na rozdíl od člověka není tolik mnohoznačná. Kůň se vyjadřuje hlavně pohyby uší, nozder a pysků. Obličejové svaly při komunikaci nějak výrazně nezapojuje.

4.1.3 Pohledy očí

Upřímným pohledem do očí lze účelně podporovat celkovou komunikaci, lidé dávají druhému najevo, že sdělená slova myslí vážně. Tvrdí se, že díváním se druhému do očí potvrzujeme pravdivost informace. Rovněž pohledem do očí naslouchající jedinec potvrzuje svůj zájem o obsah sdělení.

Jak již bylo řečeno, koně mají jinak uzpůsobený zorný úhel pohledu než lidé. Člověk má oči lovce a tento program si koně nesou několik staletími, a proto nesnesou dlouhodobý pohled do očí člověka.

4.1.4 Haptika

Od narození mají dotyky vliv na zdravý psychický vývoj osobnosti. Tělesný kontakt je důležitým projevem neverbální komunikace mezi lidmi. Neznámí jedinci se seznamují především podáním ruky, ať v prvních vteřinách můžou již vnímat sympatie či nesympatie k druhému protějšku.

Vzhledem k sociálnímu způsobu života koní jsou vzájemné doteky mezi koňmi také nejdůležitějším komunikačním prostředkem. V sociální hierarchii dává submisivní kůň najevo svoji podřízenost druhému koni např. čištěním srsti nebo

drbáním. Při taktilní komunikaci koně nejvíce využívají hlavu a všechny její části, hlavně nozdry, pysky, jazyk, zuby...).

4.1.5 Kinezika a gestika

V mezilidské komunikaci kinezika vyjadřuje komplexní systém „pohybové komunikace“ člověka v prostoru a čase. Gesta zahrnují veškeré pohyby některých částí těla probíhajících během hovoru. Nejvíce lidé gestikulují prostřednictvím rukou, ale mohou i celým tělem. Čím výraznější gestikulace, tím větší emoční náboj mluveného slova.⁴¹

Koně rovněž komunikují pomocí gest, které jsou ovšem rozdílné než u člověka. Jedná se především o pohyby hlavou, mrskání ocasem, podupávání apod. V přímé komunikaci s partnerem zapojuje rovněž celé tělo.

4.1.6 Posturologie

Postoje, polohy a celkové držení těla v prostoru vypovídají o emočním rozpoložení člověka. Držení těla hraje důležitou úlohu pro chápání významu interpersonálních postojů. Člověk má jiné držení a postavení těla v relaxaci, strachu či konfliktní situaci. Zájem odpovídá rovněž konkrétnímu postoji. Hlavními polohami člověka je stání, ležení, klečení a sezení.⁴²

Koně žijící v prostoru vzhledem k dané situaci zaujmají také konkrétní postoje a držení těla. Podle postoje těla lze rozeznat, zda kůň právě odpočívá, má strach, je soustředěný apod.

4.1.7 Proxemika

Člověk má kolem sebe určitý osobní prostor, tzv. svoji osobní zónu. Jedná se o vzdálenost mezi komunikujícími lidmi. Pokud lidé chtějí žít spolu v míru a harmonii, je nezbytně nutné tento osobní prostor respektovat. Každý jedinec má svůj prostor jinak velký. Pokud je člověku někdo sympatický, jeho osobní zóna se

⁴¹ Srov. ČERNÝ, V. *Řeč těla* s. 104.

⁴² Srov. Tamtéž s. 62.

vůči němu zmenší, a naopak pokud člověk mluví s někým nepříjemným, osobní zóna se ve vztahu k němu zvětší.

Respektování osobního prostoru mezi koňmi hraje důležitou roli v jejich sociální hierarchii. Koně dokážou dát submisivnějšímu jedinci zřetelně najevo, kde je jeho místo ve stádě. Vzhledem k vývoji se jejich místa občas mění, a tudíž mezi nimi často dochází k drobným konfrontacím.

Dle Petříkové a Štěpánka lze na základě těchto osmi aspektů neverbální komunikace vyvodit, že komunikační systém lidí je v mnohém podobný komunikačnímu systému koní více, než by se zdálo.

4.2 Systém přirozené komunikace s koňmi

Na základě zjištění společných znaků v komunikačním systému lidí a koní vznikl přístup, jak lze s koňmi komunikovat takovým způsobem, který pro koně bude srozumitelný, a to prostřednictvím tzv. *přirozené komunikace s koňmi*. Jedná se o jeden ze způsobů mezidruhové komunikace, kterým se s koňmi můžeme vzájemně domluvit.

Přirozená komunikace s koňmi vychází z etologických poznatků a biologických potřeb koně. Představuje komplexní systém principů spolupráce člověka a koně postavených na vzájemné důvěře a respektu s cílem vybudování plnohodnotného vztahu. Člověk se zde musí přizpůsobit koňskému myšlení a vnímání světa, díky němuž lze dospět ke vzájemné komunikaci a spolupráci.⁴³ Cílem tohoto přístupu je dosažení partnerství člověka a koně. Po člověku se žádá, aby pochopil koně jako tvora, který se bojí o své bezpečí. Úkolem koně je vložit do člověka svoji důvěru, aby mu tento pocit bezpečí zajistil. Tato cesta není jednoduchá. Stojí mnoho odříkání a odpoutání se od naučených způsobů chování. Odměnou je však vzájemné poznání a vztah plný harmonie.⁴⁴

Koně jsou daleko větší a silnější než lidé, proto pro přirozenou komunikaci existují speciální pomůcky a materiály, které usnadňují oboustrannou komunikaci.

⁴³ Srov. BOŘÁNEK, V. *Horsemanship. Přirozené jezdeckví*, s. 13-14.

⁴⁴ Srov. VOTÍPKOVÁ, M. *Rozvoj klíčových kompetencí prostřednictvím Aktivit s využitím koní*. s. 30-31.

Základním vybavením jsou provazové ohlávky, vodítka vyráběna z jachtařského lana a tzv. carrot stick.

Provazová ohlávka má na určitých místech uzly, které koním umožňují být citliví a vnímaví k přijetí informace ze strany člověka. Vodítka koně učí respektovat a komunikovat s člověkem z určité vzdálenosti. Mrkvová hůlka neboli carrot stick připomíná bič, ale jedná se spíše o tzv. prodlouženou ruku člověka. Je neohebný a člověk má při práci s koněm větší cit a přesnost.⁴⁵

Učení se mezidruhové komunikaci a využití principů přirozené komunikace s koňmi lze využít ve všech oblastech hiporehabilitace včetně AVK. Pokud vyžadujeme po koních, aby pomáhali lidem s nějakým handicapem, je nutné najít společný komunikační systém, jehož prostřednictvím můžeme s koněm spolupracovat.

4.3 Vliv mezidruhové komunikace na rozvoj komunikativní kompetence v AVK

Ve své bakalářské práci⁴⁶ jsem se zmiňovala o principech zážitkové pedagogiky uplatňující se v přirozené komunikaci s koňmi. V Aktivitách s využitím koní pomáhá zážitková pedagogika usnadňovat edukační procesy. Jakýkoliv kontakt s koněm je pro člověka obrovským zážitkem, touží se ho dotýkat a jezdit na něm. Koně zde působí jako důležitý motivační činitel, který hraje důležitou roli při učení. Na základě okamžité zpětné vazby ze strany koně člověk koriguje svoje jednání, rozvíjí své kognitivní funkce směřující k učení a následně převádí veškeré zažitě zkušenosti do praktického života. Z těchto zjištěných poznatků vychází Aktivity s využitím koní a právě motivace hraje nejdůležitější úlohu pro vzdělávání lidí se zdravotním znevýhodněním nebo specifickými potřebami.

Vzhledem k tomu, že některé aspekty v komunikaci jsou lidem a koním společné, mezidruhová komunikace může sloužit jako jeden z prostředků rozvíjející u lidí také komunikativní kompetence. Člověk se učí prostřednictvím mezidruhové

⁴⁵ Srov. PARELLI, P. *Jaké pomůcky potřebujete?* [online]

⁴⁶ Srov. VOTÍPKOVÁ, M. *Rozvoj klíčových kompetencí prostřednictvím Aktivit s využitím koní*. s. 32.

komunikace nejen chápat a respektovat biologické potřeby koně, ale i regulovat svoje chování a rozvíjet cit pro správné načasování vlastních reakcí na odpověď koně. Je dokázané, že lidé s různými komunikačními bariérami snáze naváží vztah se zvířetem než s jiným člověkem. Kone na rozdíl od lidí nehodnotí, ve svých reakcích jsou přímí a dávají zřetelně najevo, co si myslí. Tyto skutečnosti dávají prostor pro spolupráci s koňmi a směřují k celkovému rozvoji osobnosti člověka.

5. ROZVOJ KOMUNIKATIVNÍ KOMPETENCE

Proč je důležité rozvíjet komunikativní kompetence? Dnes je komunikativní kompetence jednou z klíčových kompetencí, která se požaduje na trhu práce. Rozvíjení se v komunikativní kompetenci se zdá být dnes velice aktuálním tématem. Existuje nespočet odborných kurzů, jak se zlepšit v komunikaci, např. kurzy efektivní komunikace či jiné zaměřené na zlepšení komunikačních dovedností. Při výběru takovýchto kurzů je třeba být obezřetný, neboť poslední dobou se čím dál více setkáváme s tím, že tyto atraktivně vypadající kurzy někdy bývají efektivním prostředkem manipulace. Koně naštěstí nedokážou nic hrát ani před námi nic skrývat, otevřeně dávají člověku najevo, co si myslí a cítí. Tato skutečnost je obrovská výhoda pro práci v AVK. S koněm člověk „ví, na čem je“ a toho se využívá jak v hipoterapii, tak v pedagogicko-sociální oblasti, neboli AVK.

Na základě porovnávání komunikačních rozdílů mezi koňmi a lidmi v předchozích kapitolách zjišťujeme, že koně jsou nám podobní více, než tušíme. Všichni pracovníci v hiporehabilitaci by se měli tudíž vzdělávat v komunikačním systému lidí a koní, pokud má kůň být mediem pro aktivizaci lidí s handicapem nebo specifickými potřebami.

Lidé dnes komunikují převážně prostřednictvím sociálních sítí. Přímé kontakty jsou čím dál méně vyhledávány. Nedostatek sociálních kontaktů však způsobuje potíže nejen v komunikační oblasti, ale celkově zvyšuje pravděpodobnost výskytu sociální deprivace.⁴⁷

V následující podkapitole nejprve vymezíme obsah komunikativní kompetence a uvedeme komunikační schopnosti a dovednosti, které lze rozvíjet prostřednictvím AVK.

5.1 Vymezení termínu komunikativní kompetence

Termín komunikativní kompetence prošel určitým vývojem. Dříve byl Chomským označován jako *jazyková kompetence*, tzn. dovednost používat

⁴⁷ Srov. ROBERTS, M. o koních a lidech, s. 75-76.

abstraktní jazyková pravidla. Tento termín byl nepřesný a roku 1970 Cambell a Wales zavedli do psycholingvistické terminologie nový termín *komunikativní kompetence*. Na rozdíl od jazykové kompetence, komunikativní kompetence obsahuje komplex schopností a dovedností, kterými se lze dorozumět s druhými.⁴⁸

V pojetí klíčových kompetencí se dá komunikativnost definovat jako „připravenost a schopnost jedince vědomě a harmonicky komunikovat, tzn. vypovídat o sobě ostatním co nejjasněji a nejsrozumitelněji, vědomě ostatním naslouchat, umět rozlišit podstatné od nepodstatného, být vstřícný k potřebám jiných a úzkostně dbát neverbálních signálů“⁴⁹

Podle Nakumy (1997) je komunikativní kompetence „schopnost člověka předat někomu zprávu přijatelně rychle a správně, s využitím toho, co člověk posoudí jako nejpřiměřenější kódující znaky.“⁵⁰

Efektivní komunikaci ovlivňuje také sebevědomí a sebepojetí jedince. Člověk sám vyhodnocuje, nakolik je v komunikaci kompetentní, zda se např. umí vyjádřit k problematice, vést diskuzi apod.

Na základě definic Evropského referenčního rámce o všech osmi klíčových kompetencích, lze zaznamenat prolínání komunikace do všech oblastí. Komunikativní kompetence zahrnuje schopnost laskavého a asertivního jednání se svým okolím, diplomatické vystupování a schopnost respektovat názory druhých. Člověk se učí toleranci a spolupráci. Dále člověk rozvíjí svoji schopnost využívat veškeré komunikační prostředky, ať už technické či informační směřující k řešení problémů, k učení a celkovému rozvoji osobnosti.⁵¹

5.2 Rozvoj komunikativní kompetence prostřednictvím AVK

V USA se mnoho klientů, kteří se účastní programu *Vzdělávání za pomoci koní*, potýká s různými komunikačními bariérami, jako jsou omezené schopnosti

⁴⁸ Srov. PODGÓRECKI, J. *Sociální komunikace v edukaci*, s. 282.

⁴⁹ BELZ, H. SIEGRIST, M. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení*, s. 185.

⁵⁰ VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*, s. 37.

⁵¹ Srov. Doporučení Evropského parlamentu a Rady ze dne 18.6.2006 o *klíčových kompetencích pro celoživotní učení* [online].

neverbálního projevu, problémy se správným hláskováním slov apod. V mnoha případech může dojít u těchto klientů k narušení nebo vážným potížím v mezilidských vztazích. Program Vzdělávání za pomoci koní klienty učí rozpoznat neverbální projevy koní a všimnout si nuancí, jako je např. tón hlasu apod. Práce s koňmi by měla zpočátku trvat kratší dobu, avšak jednotlivé aktivity by měly být plánovány a přizpůsobeny aktuálním potřebám klienta. Cílem je, aby při aktivitách s koňmi klient neztratil zájem a koncentraci. Jakmile klient zvládá jednoduché úkoly, instruktor může začít postupně zvyšovat úroveň náročnosti. Pokud se klientovi podařilo zvládnout všechny úkoly stanovené instruktorem, lze se posunout dále a zaměřit se na rozvoj kompetencí souvisejících s každodenními povinnostmi. Tímto způsobem je klient veden a je mu pomáháno k úspěchu na všech úrovních procesu, a je si vědom toho, že není nic, co by nemohl dokázat.⁵²

Z definic uvedených v předchozí kapitole, ale i bezprostředních zkušeností lektorů AVK, můžeme vyvodit, které komunikativní kompetence lze prostřednictvím AVK rozvíjet. Rozvíjení těchto dovedností lze aplikovat do běžného života či sociálního procesu v jakémkoli pracovním prostředí.

V následující kapitole budeme popisovat možnosti rozvíjení komunikativní kompetence prostřednictvím činností s koňmi. Uvedené kompetence jsou zároveň i kritériem pro porovnávání metodik hiporehabilitace, které budeme později v práci představovat (kapitola 6.).

5.2.1 Rozvoj schopnosti písemného a ústního vyjadřování

Schopnost lingvisticky reagovat na okolní svět, tj. schopnost vyjádřit písemně a ústně druhým své myšlenky a pocity, je nezbytně důležité pro orientaci v prostředí, kde žijeme a pro harmonické vztahy s ostatními lidmi. Na základě zpětnovazebných reakcí podáváme do okolí informace o nás samých a našich postojích. Efektivní písemné a ústní vyjadřování tudíž vyžaduje znalosti hlavních typů verbálních interakcí, různé druhy literárních a neliterárních textů, styly jazykových registrů a proměnlivost jazyka a komunikace v různých situacích. To

⁵² Srov. HALBERG, L. *Walking the Way of the horse, exploring the power of the horse-human relationship*, s. 374.

vše vyžaduje mimo jiné i znalosti základní slovní zásoby, funkční gramatiku a jazykové funkce. Jedinec by měl své komunikativní kompetence, ať už v ústní či jazykové formě, umět přizpůsobit dané situaci a sledovat své vyjadřování, zda je přiměřené.⁵³

V Aktivitách s využitím koní má sice hlavní význam neverbální komunikace, tzn., že komunikujeme s koňmi především prostřednictvím řeči těla, avšak AVK obsahuje i teoretické části, kde je prostor k rozvoji písemného a ústního vyjadřování. Například při nepříznivém počasí se otevírá možnost prohlubovat znalosti o koních prostřednictvím různých tematických celků, kdy lze zařadit konkrétní aktivity zaměřené na rozvoj ústního nebo písemného vyjadřování. Při probírání určitých témat nás zajímají názory a postoje účastníků, vedou se diskuze a jsou k dispozici písemné materiály, kdy je prostor i k písemnému projevu na dané téma.

5.2.2 Rozvoj schopnosti předat naučené ostatním

Schopnost předat naučené ostatním vyžaduje určité vnitřní dispozice jedince. Ne každý je schopný učit, i přesto že danému tématu „dokonale“ rozumí. Avšak pro zájemce, kteří usilují o rozvíjení svých např. „lektorských“ dovedností může AVK mnohé nabídnout.

Prvním předpokladem je, že dotyčný chápe principy mezidruhové komunikace, je schopen rozpoznat drobné neverbální projevy koně a umí tyto dovednosti aplikovat do praxe při práci s koněm. Jinak řečeno, musí umět pracovat s koňmi a být schopen verbálně a písemně se vyjádřit a vysvětlit druhým svoje poznatky. Měl by být schopen rozlišit správný a nesprávný postup při práci s koňmi.

Dovednost učit lze v AVK rozvíjet prostřednictvím skupinových aktivit, ve kterých účastníci dostávají za úkol vysvětlit určité téma nebo nějakou činnost a naučit ji ostatní. Jelikož při práci s koňmi vycházíme z principů mezidruhové komunikace, účastník je schopen tyto principy vysvětlit a ukázat.

⁵³ Srov. Doporučení Evropského parlamentu a Rady ze dne 18.6.2006 o *klíčových kompetencích pro celoživotní učení* [online].

5.2.3 Rozvoj schopnosti vcítit se – empatie

„Empatie je nejčastěji definována jako schopnost jedince cítit emoce druhých lidí jakoby to byly jeho vlastní emoce.“⁵⁴

Pro vzájemné porozumění dvou komunikujících jedinců je důležité dokázat se vcítit do pocitů druhého člověka, tzn. projevit schopnost empatie. Vžívání se do pocitů druhého může říci daleko více než slova druhého člověka. Pokud nahlédneme do pracovního týmu např. ve firmě, tak pro úspěšného manažera je schopnost empatie nutností, jinak tým pod jeho vedením může velmi rychle klesat na produktivitu. Nejen v pracovním prostředí, ale i v běžném životě hraje schopnost empatie důležitou roli pro udržování harmonických vztahů.

Pokud se v Aktivitách s využitím koním při práci s koňmi vychází z principů přirozené komunikace, rozvíjí se automaticky schopnost vcítění např. prostřednictvím práce s koněm ve volnosti, kdy je nezbytná plná koncentrace na zvíře a jeho neverbální projev.

5.2.4 Rozvoj schopnosti sebereflexe

V AVK se uplatňují principy výchovy zážitkem. Cílem zážitkové pedagogiky je získání zkušenosti na základě některých prožitých skutečností, které mají dlouhodobý dopad na jedince. Tím dochází k výchově a následnému rozvoji celé osobnosti.⁵⁵ Na základě okamžitých zpětnovazebných reakcí ze strany koně se u člověka upravuje myšlení a učení se z chyb. Kůň tak umožňuje nastavit „dokonalé“ zrcadlo, které člověku pomáhá reflektovat svoje jednání. Schopnost sebereflexe při AVK se nejefektivněji rozvíjí při řešení drobných výcvikových problémů při práci s koněm, např. když kůň člověku nedůvěřuje a odmítá s člověkem spolupracovat. Uživatel AVK⁵⁶ je tudíž donucen čelit tomuto problému a hledá cesty pro jeho řešení (pro začátečníky za pomoci instruktora AVK). Na

⁵⁴ HÁJEK, M. *Empatie* [online].

⁵⁵ Srov. *OS Atmosféra* [online].

⁵⁶ Uživatel služby AVK - osoba využívající službu AVK dle oficiálního slovníku ČHS [online].

konci lekce je vedena s účastníkem diskuze a reflexe pocitů při řešení problému a o funkčních a nefunkčních postupech při řešení.

5.2.5 Rozvoj schopnosti aktivního naslouchání

Dle Gordona je pravdou to, co příjemce slyšel, nikoli to co řekl. Rozvíjením schopnosti aktivního naslouchání se dá předcházet mnoha nedorozuměním mezi lidmi.⁵⁷

Naslouchání hraje při komunikaci důležitou roli. Aktivní naslouchání se dle studií podílí na celém procesu komunikace ze 45 až 53 %. Je zajímavé, že schopnost poslouchat je natolik běžná věc, avšak odhaduje se, že až 80 % lidí poslouchat neumí.⁵⁸

„Schopnost aktivního naslouchání znamená, že posluchač je vnímavý a pozorný k mluvčímu a vlastní myšlenky a interpretace prezentuje teprve tehdy, až hovořící zcela dokončí to, co chce říci.“⁵⁹

Při teoretických činnostech v AVK, jako je např. výklad nějakého téma o etologii koní, nebo vedení diskuzí apod., účastníci automaticky rozvíjí schopnost aktivního naslouchání, pokud je dané téma zajímavé. Lze aplikovat i konkrétní aktivity zaměřené na rozvoj aktivního naslouchání.

5.2.6 Rozvoj schopnosti skupinové komunikace

Ve většině zaměstnání nebo ve skupině pracující na jakémkoliv projektu je důležitý tým, který je hnacím motorem celé skupiny. V rámci skupinové komunikace dochází přejímání názorů a postojů ostatních členů skupiny, a dochází tak ke vzájemnému sjednocování. Každý člen má svoji funkci a vzájemná komunikace ostatních členů probíhá na různých úrovních. Lidé s komunikačními bariérami se skupinové komunikace nezúčastňují nebo se zúčastňují zřídka.

Rozvoj schopnosti skupinové komunikace úzce souvisí se schopností aktivního naslouchání. Pokud člověk dokáže vyslechnout názory ostatních členů

⁵⁷ Srov. BELZ, H. SIEGRIST, M. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení*, s. 197.

⁵⁸ Srov. VYMĚTAL, Jan. *Průvodce úspěšnou komunikací: efektivní komunikace v praxi*. s. 46.

⁵⁹ Srov. tamtéž, s. 47.

skupiny, je schopen adekvátně na ně reagovat. V AVK lze rozvíjet schopnost skupinové komunikace prostřednictvím např. týmových aktivit s koňmi nebo her podporujících skupinovou komunikaci.

5.2.7 Rozvoj schopnosti komunikace před skupinou

Lidé vzdělávající se v různých oblastech jsou občas postaveni do situace, kdy musí vystoupit před skupinu a komunikovat s ní. Ať už se jedná o prezentaci vlastního zpracovaného téma či navržení strategického plánování ve firmě, je důležité mít základní komunikační dovednosti ve veřejném projevu. Tuto schopnost nejčastěji rozvíjí obchodníci, manažeři, právníci, lékaři či učitelé, neboli ti, kteří potřebují tyto kompetence pro svoji práci, avšak stále častěji se můžeme setkat se zájemci z odlišného pracovního prostředí, kteří chtějí zdokonalit své komunikační dovednosti.

Veřejné vystupování před skupinou v AVK se může s účastníky trénovat prostřednictvím různých zážitkových činností. Účastníci dostanou za úkol např. zpracovat libovolné téma o koních nebo o přirozené komunikaci a poté jej odprezentují před skupinou. Ostatní účastníci podávají „přednášejícímu“ zpětnou vazbu, kdy se hodnotí zpracování tématu, obsah, verbální a neverbální projev apod.

5.2.8 Rozvoj schopnosti participace ve „veřejných diskuzích“

Změnou politického systému po revoluci a otevření hranic je společnost vedena k participaci v politické, ekonomické a sociální oblasti. Participace ve veřejných diskuzích je důležitá v rozhodování ve všech oblastech života v našem státě.

„Participace vede k rozvoji komunikačních schopností a dovedností, schopnosti přijímat a zpracovávat informace, vede k přijetí odpovědnosti za rozhodování a uvědomění si vlastních práv a povinností.“⁶⁰

Spoluúčast ve veřejných otázkách probíhá většinou prostřednictvím parlamentů, správních rad, sněmů v obcích a krajích. Hiporehabilitační oblast je

⁶⁰ *Co je participace* [online].

sice úzce specifická, zaměřená na terapii a vzdělávání lidí se zdravotním znevýhodněním nebo specifickými potřebami, avšak částečně zasahuje i do politické sféry a snaží se o rozšíření povědomí své odbornosti mezi širokou veřejnost.

Organizace provozující AVK mohou v rámci svých teoretických aktivit dát uživatelům prostor k diskuzi jak o tématech souvisejících s koňmi, tak o veřejných otázkách týkajících se naší společnosti. Pokud AVK pomáhá lidem rozvíjet veškeré jejich sociální dovednosti a upravovat žádoucí hodnotový systém, lze předpokládat, že tyto hodnoty mohou jedince vést k rozvoji spoluúčasti ve veřejných otázkách a směřovat jej tak ke šťastnému životu v naší společnosti.

5.2.9 Rozvoj schopnosti aplikace naučeného do praxe

Jedna z nejdůležitějších dovedností, která člověka rozvíjí po všech stránkách osobnosti, je kompetence k řešení problémů. V životě se člověk nevyhne žádnému problému, vždy je vystaven situaci, kterou musí vyhodnotit a hledat její řešení. Při AVK se to téměř nikdy neobejde bez situací, kdy člověk musí zaujmout k problému určitý postoj. Koně svým upřímným jednáním dávají člověku prostor a možnost se k dané situaci vyjádřit. Tyto zažité zkušenosti člověk může aplikovat i do své práce nebo osobního života.

Ať už se jedná o jakýkoliv vzdělávací kurz, záleží na účastníkovi, jak je schopen získané vědomosti a znalosti je schopen přenést do svého života či práce. Úspěšný důsledek procesu učení se nejčastěji projeví až vlastní praxí.

Aktivita s využitím koní otevírají nespočet možností činností s koňmi, které mohou být cíleně zaměřené buď na rozvoj osobnosti člověka, nebo na zdokonalení jeho dovedností při práci s koňmi, avšak jedno od druhého nelze úplně oddělit. Systematická práce na sobě se okamžitě projeví nejen při práci s koňmi, ale také v mezilidských vztazích.

5.2.10 Rozvoj schopnosti týmové spolupráce

Pro funkční pracovní tým je důležitá schopnost týmové spolupráce všech pracovníků/členů. Obchodní firmy jsou si této skutečnosti čím dál více vědomy

a proto vysílají své zaměstnance do různých kurzů zaměřených na teambuilding, které zaměstnance rozvíjí po všech stránkách osobnosti. Teambuildingové programy navíc odhalují u zaměstnanců jejich jednotlivé role. Individuální charakterové vlastnosti jednotlivce pomáhají vést funkční tým k úspěchu.

Koně nesoudí a nehodnotí jakoukoli pracovní pozici či vzhled člověka, naopak upřímně reagují na jeho chování, tudíž pomáhají člověku odhalit jeho skrytý potenciál nejen ve vztahu k práci, ale i v běžném životě. Zaměstnanci absolvující kurz s koňmi zaměřený na rozvoj týmové spolupráce mohou skrze chování koně poznat i svoji roli v pracovním týmu.

V Aktivitách s využitím koní lze využít celou řadu činností rozvíjející týmovou spolupráci, ať už se jedná o plnění jednoduchých úkolů na koni po složitější jako je např. skupinové odvedení koně bez použití jakýkoliv pomůcek.

5.2.11 Rozvoj schopnosti všimnout si neverbálních signálů koně

Víme, že společným komunikačním znakem koní a lidí je neverbální komunikace. Sociální komunikace koní je vždy přímá a jasná, bez jakéhokoli hodnocení a posuzování. Základní znalost neverbální komunikace nám pomůže efektivně komunikovat s koňmi jak ze země, tak ze sedla.

Schopnost všimnout si neverbálních projevů koně lze v AVK rozvíjet pravidelným pozorováním chování koní ve stádě. Všimnutí si neverbálních signálů koně a schopnost následné interpretace nám umožní lépe pochopit nejen sociální interakce ve stádě, ale také vztah člověka a koně. Kůň okamžitě pozná, jestli před ním stojí dominantní, nebo spíše submisivní typ a na základě toho začne adekvátně reagovat. Pozorováním chování koní ve stádě zjistíme, jaká jsou ve stádě pravidla, jaké postavení má každý kůň ve stádě, kdo je hlavním vůdcem apod. Zjednodušeně řečeno poznáme celkovou hierarchii stáda. Pravidelným sledováním sociální komunikace koní dokážeme zachytit i nepatrné neverbální projevy. Toto poznání nám usnadní vzájemnou komunikaci a spolupráci s koňmi a tudíž i celkový proces AVK. Člověk se tak naučí mluvit s koněm jeho jazykem, čímž se zvyšuje pocit jeho sebevědomí a sebehodnocení.

5.2.12 Rozvoj srozumitelnosti neverbálních pomůcek

Vzhledem ke skutečnosti, že jediný způsob dorozumívání mezi člověkem a koněm je neverbální komunikace, je důležité se v této oblasti dostatečně rozvíjet, aby vzájemná komunikace byla efektivní. Stavba těla člověka je od koně odlišná včetně výšky a váhy. V předchozích kapitolách o přirozené komunikaci s koňmi jsme zjistili, že existují speciální pomůcky zefektivňující neverbální komunikaci. Tyto pomůcky člověku pomáhají mluvit s koňmi společným jazykem. Zdokonalením pomůcek při práci ze země si člověk snáze získá u koně důvěru a respekt.

Nejvýhodnějším způsobem, jak se trénovat ve srozumitelnosti neverbálních pomůcek, je prostřednictvím simulačních technik, kdy uživatelé AVK zkouší komunikovat s pomůckami nejprve mezi sebou a poté, až po řádném procvičení, aplikují naučené do praxe. Využití simulačních technik má své výhody v tom, že v rámci učení mezidruhové komunikace u začátečníků omezíme nedorozumění s koňmi na minimum. Pokud jsou zvládnuty základy, lze rozvíjet a zdokonalovat jemnost a cit v neverbálním projevu, kdy už není zapotřebí žádných pomůcek a stačí pro vzájemnou komunikaci s koňmi pouze naše tělo.

5.2.13 Rozvoj neverbální komunikace

Po dostatečně procvičené manipulaci s komunikačními pomůckami se můžeme zaměřit na rozvíjení citu a jemnosti v neverbálním projevu, avšak to neznamená, že při používání pomůcek vůbec nezapojujeme řeč našeho těla. Neustále komunikujeme jejím prostřednictvím, ale pokud nemáme s koněm vybudovaný vztah, kůň bude na řeč těla reagovat méně, než když využíváme pomůcky usnadňující přirozenou komunikaci, tj. ohlávka, vodítka a carrot stick. Pokud postupně zjistíme, že dokážeme správně manipulovat s komunikačními pomůckami, můžeme posunout řeč těla na vyšší úroveň. Koně jsou extrémně citlivá zvířata a dokážou zaznamenat nepatrný pohyb našeho těla. Na dálku zachycují dokonce i náš emocionální stav, který hraje při rozvíjení komunikace hlavní roli.

Emoce a tělo spolu úzce souvisí, to lze vypořádat také v mezilidské komunikaci, kdy jsme z řeči těla schopni u druhých poznat nervozitu či strach.

Řeč těla můžeme v AVK rozvíjet také prostřednictvím simulačních technik, kdy uživatelé zkouší mezi sebou komunikovat beze slov. Následná zpětná vazba od instruktora pomáhá k uvědomění chybných postupů a skrze zážitek je podporována fixace žádoucího chování ke koni.

5.3 Shrnutí

Rozvíjení všech komunikačních dovedností je aktuálním tématem dnešní doby, pokud chceme být úspěšní nejen v práci, ale i ve všech sférách našeho života. Na společnost jsou kladeny čím dál větší nároky a můžeme vypořádat, že za spoustou pracovních úspěchů stojí obrovský tlak.

Koně naopak pomáhají člověku k vnitřnímu zklidnění a ukazují nám, že lze podávat výkon i bez stresu. Aktivity s využitím koní odhalují skrytý potenciál člověka a ukazují mu přijatelnou cestu, jak zvládat různé životní situace. Vzhledem k tomu, že koně podobně jako lidé komunikují neverbálně, lze poznávat společný komunikační systém a vzájemně se jeden od druhého učit. Koně nedokážou nic hrát, upřímně dávají najevo, co si myslí a cítí. Existují tvrzení, že lidé jsou pro koně více čitelní než koně pro lidi, tudíž jsou schopni svým chováním podat člověku okamžitou zpětnou vazbu.

Důležité je neomezovat se v rozšiřování úhlu našeho pohledu a připustit, že aktivity s koňmi nám mohou pomoci v rozvoji ve většině dovedností včetně komunikačních. Záleží na kreativitě, zkušenostech a osobnostech instruktorů AVK, jak tuto oblast působení uchopí.

Na základě zjištění společných komunikačních znaků mezi koňmi a lidmi lze vytvořit metodiku aktivit rozvíjející komunikativní kompetence ve všech oblastech, které jsme v této kapitole uvedli. Tyto aktivity mohou pomoci nejen při práci s koňmi, ale mohou mít také vliv na zvládání životních situací člověka, včetně těch pracovních.

6. CHARAKTERISTIKA METODICKÝCH PŘÍSTUPŮ V HIPOREHABILITACI

V následujícím představení metodik a organizací zabývajících se hiporehabilitací dochází k různému pojetí a vnímání hiporehabilitace jako takové. Jak již jsme se zmínili v kapitole 1.3, odborná terminologie hiporehabilitace je v České republice a na Slovensku značně odlišná. Tato skutečnost brání přehlednosti v odborných metodikách. Pokusíme se však jednotlivé metodiky představit tak, aby k této situaci nedocházelo.

V práci představíme čtyři metodiky zabývající se hiporehabilitací. Metodiky JK Vladykův dvůr a OS Ryzáček jsou orientovány na Aktivity s využitím koní. Metodika pedagogicko-psychologického ježdění dle Mgr. Tílešové je svým obsahem zaměřená stejně jako Aktivity s využitím koní a metodika hiporehabilitace se zaměřením na klienty s duševním onemocněním dle PhDr. Rynešové obsahově odpovídá disciplíně Psychoterapie pomocí koní. Jak již bylo zmíněno, u některých metodik nejsou určité termíny používané v hiporehabilitaci správně definované tak, jak je popisuje aktuálně oficiální slovník České hiporehabilitační společnosti. Těmto nedorozuměním bychom se měli snažit předejít, a proto se stále hledají vhodné definitivní termíny, které uvedou obsah hiporehabilitačních oborů v konečnou platnost.

Metodiky, které v této kapitole představíme (kromě JK Vladykův Dvůr a OS Ryzáček), používají původní názvy hiporehabilitačních oborů nebo slovenské termíny (viz metodika Tílešové), proto pro lepší orientaci v textu budeme aktuální a české názvy uvádět do závorek.

Většina přístupů, které popíšeme, jsou orientovány především na osoby se zdravotním znevýhodněním. Aktivity se zaměřením na rozvoj komunikativní kompetence lze však aplikovat i na osoby z běžné populace. Zároveň veškeré činnosti s koňmi zaměřené na posílení komunikačních schopností mohou pomáhat lidem v odstraňování komunikačních bariér, posilovat sociální integraci, zvyšovat sebevědomí a sebehodnocení, překonávat různé druhy strachu při komunikaci s lidmi či preventivně působit na rizikové chování ve společnosti.

6.1 Metodika AVK JK Vladykův Dvůr

Nezisková organizace JK Vladykův Dvůr se nachází v obci Roudné u Českých Budějovic a od roku 2007 se věnuje vzděláváním dětí a mládeže s využitím alternativních metod při práci s koňmi, které vycházejí z etologických poznatků o koňích a z environmentální výchovy.

6.1.1 Charakteristika organizace JK Vladykův Dvůr

Od roku 2009 je organizace členem České hiporehabilitační společnosti a její činnost je směřována na dva obory hiporehabilitace - Aktivity s využitím koní a hipoterapii. Veškeré činnosti probíhají především venku ve výběhu koní, na jízdárně a v kruhové ohradě. Při nepříznivém počasí je k dispozici klubovna, kde se děti dozvídají teoretické poznatky o koňích a jejich výcviku.

Cílovou skupinu tvoří především děti ve věku od 5 do 18 let z běžné populace, avšak aktivit se zúčastňují také děti s lehkým mentálním postižením, které jsou do programu volně integrovány.

V průběhu roku organizace pořádá pro děti a dospělé různé akce. Pro děti jsou to akce jako je Den dětí, sv. Martin, Zelnobraní, kterou pořádá obec, apod. V rámci vzdělávání dospělých se pořádají semináře zaměřené na „Využití přirozené komunikace s koňmi při práci s dětmi“ a instruktorské kurzy „Aktivity s využitím koní“ orientované na pracovníky v hiporehabilitaci.

6.1.2 AVK JK Vladykův Dvůr

V rámci Aktivit s využitím koní pořádá organizace tyto programy:⁶¹

1. Kroužek přirozené komunikace s koňmi
2. Prázdniny s koňmi
3. Vzdělávací programy pro mateřské školy a 1.stupeň základních škol

⁶¹ Vladykův Dvůr [online].

Kroužky přirozené komunikace s koňmi probíhají celý rok a dochází na ně nejčastěji děti ve věku od 5 do 15 let. Program kroužku vychází z etologických poznatků o koních, zkušeností instruktorů a je přizpůsoben pro chápání dítěte. Kroužek u dětí rozvíjí mnoho sociálních dovedností, jako je empatie, spolupráce a tolerance.

Příměstské tábory „Prázdniny s koňmi“ se pořádají každý rok v létě ve 4 – 5 turnusech. Oproti jiným příměstským táborům s koňmi jsou specifické svým programem, který svým obsahem připomíná vzdělávací kurz, a oproti kroužkům mají děti větší prostor k zdokonalení svých schopností a dovedností, přesto však v programu nechybí hry ani soutěže.

Programy pro mateřské školy probíhají formou „Návštěvy u zvířátek“, kdy jsou děti seznámeny se všemi zvířaty, která žijí na statku organizace. V programu „Hrajeme si s koňmi“, se v rámci několika lekcí u dětí rozvíjí žádoucí kompetence prostřednictvím aktivit s koňmi.

6.1.3 Metody využívané při AVK

Hlavní edukační metodou, která se při AVK využívá, je systém přirozené komunikace s koňmi a lze jej považovat za jednu z oblastí vycházející ze tří obecně platných principů zážitkové pedagogiky – *teorie komfortních zón*, *Kolbova cyklu učení* a stavu *flow*.⁶² V systému přirozené komunikace s koňmi se využívá koní jako prostředku usnadňujícímu edukační procesy a vychází z toho, že člověk je schopen si zapamatovat nejvíce informací na základě vlastních prožitků. Koně zde působí jako důležitý motivační činitel, který hraje důležitou roli při učení. Na základě okamžité zpětné vazby ze strany koně člověk koriguje svoje jednání, rozvíjí své kognitivní funkce směřující k učení a následně převádí veškeré zažité zkušenosti do praktického života.⁶³

Další metody AVK směřují k získávání pracovních návyků, schopnosti dodržovat pravidla, spolupracovat s ostatními a na základě toho nést zodpovědnost za své činy. Aktivity s koňmi podporují potřebu starání se o druhé prostřednictvím

⁶² Srov. VOTÍPKOVÁ, M. *Rozvoj klíčových kompetencí prostřednictvím Aktivit s využitím koní*. s. 33.

⁶³ Srov. tamtéž, s. 31-32.

péče o koně. Při jízdě na koni si uživatel uvědomuje svoje tělo, zlepšuje koordinaci pohybů na koňském hřbetě a celkovou rovnováhu. Pro celkové uvolnění a zklidnění se využívají relaxační techniky.

6.1.4 Pracovní tým

JK Vladykův dvůr tvoří instruktoři AVK, asistenti a instruktoři AVK pro přípravu koní v hiporehabilitaci. Většina instruktorů má vysokoškolské vzdělání zaměřené na pedagogiku, sociální pedagogiku a pedagogiku volného času. Tým se pravidelně vzdělává v kurzech přirozené komunikace a v hiporehabilitaci, odborných seminářích o AVK apod.

Lekci vede jeden instruktor při počtu do čtyř dětí, při větším počtu dětí na kroužku vedou lekci dva instruktoři. Instruktoři kroužku musí mít zkušenosti s prací s dětmi, znát všechny koně a umět s nimi pracovat. Dále znají všechna bezpečnostní pravidla a opatření, minimálně jeden instruktor absolvoval zdravotnický kurz.

Součástí pracovního týmu je také patnáctičlenné stádo koní, kteří prošli specializačními zkouškami pro hiporehabilitaci.

6.1.5 Aktivity využívané v AVK se zaměřením na rozvoj komunikativní kompetence

Veškeré aktivity prováděné v JK Vladykův Dvůr vycházejí z principů přirozené komunikace s koňmi. Většina aktivit je zaměřená především na rozvoj neverbální komunikace („hra na procházení stádem, hra na „šéfa“ apod. více viz Příloha I.), kdy hlavním cílem je co nejefektivnější komunikace s koněm. V průběhu učení se této mezidruhové komunikaci s koněm se zároveň rozvíjí u dětí a dospělých další komunikační schopnosti a dovednosti. V rámci teoretických bloků, ve kterých se probírají různé tematické celky a otevřeně probíhají různé diskuze se děti učí koncentraci, aktivnímu naslouchání a řadě dalších komunikačních kompetencí, které využijí nejen v komunikaci s koňmi, ale také v životě v interakci s ostatními lidmi. V aktivitách orientovaných na všímání si

neverbálních signálů koní a čtení řeči těla koní je umožněn prostor k učení a všímání si neverbálních signálů u lidí.

Popis jednotlivých aktivit využívaných v kroužku přirozené komunikace s koňmi JK Vladykův Dvůr a které pomáhají rozvíjet komunikativní kompetence je uveden v příloze I.

6.1.6 Průběh plánu jedné lekce

Lekce kroužku přirozené komunikace s koňmi trvá 1,5 hodiny a probíhá především venku ve výběhu u koní a na jízdárně. Pomůcky pro práci s koňmi a pro ježdění jsou v prostorách sedlovny a maringotky venku ve výběhu. Instruktor má předem připravený tematický plán, ve kterém jsou rozvrženy aktivity jak ze země, tak ze sedla. Program lekce, který budeme představovat, je určen pro začátečníky až mírně pokročilé. Každé dítě má po celou dobu kroužku „svého“ koně.

Příklad úvodní lekce v JK Vladykův Dvůr:

Aktivity ze země:

1. Přivítání dětí a seznámení s pravidly bezpečnosti a chování u koní
2. Příprava materiálu pro práci s koňmi, tj. ohlávky, vodítka, čištění
3. Simulační nácvik nasazování ohlávky a správného postupu při vedení koně
4. Chycení koně za pomoci instruktora a odvedení do jízdárny
5. Čištění koně
6. „Přátelské hry“ s koněm
7. Nácvik správného postupu při rozcházení s koněm a zastavení
8. Příprava pomůcek pro ježdění
9. Simulační nácvik správného použití pomůcek pro ježdění

Aktivity ze sedla:

9. Nácvik rozcházení, zastavení, zatáčení
10. Jízda v kroku po jízdárně a trénink správných pomůcek (15 – 20 minut)
11. Odvedení koní do výběhu a poděkování „svému“ koni
12. Závěrečná reflexe a rozloučení

Úvodní lekce jsou převážně teoretické a pracuje se s koňmi převážně ze země z důvodu zajištění maximální bezpečnosti dítěte při manipulaci s koněm. Se zvyšující úrovní zdatnosti dítěte se prodlužuje čas a prostor pro jízdu na koni.

Aktivity, které jsme v této kapitole představili vycházejí z dlouholetých zkušeností instruktorů při práci s koňmi a dětmi. Oficiální metodika AVK zatím není fyzicky vytvořena a je ve fázi příprav.

Na základě popisu činností můžeme však zaznamenat, že přirozená komunikace s koňmi hraje důležitou vzdělávací úlohu v rozvoji všech kompetencí včetně kompetence komunikativní, kdy je kladen důraz především na rozvoj neverbální komunikace.

6.2 Metodika AVK Os Ryzáček

V této kapitole představuji neziskovou organizaci Ryzáček, která je zatím u nás jedinou organizací, která zpracovala na základě svých zkušeností interní metodiku AVK.

6.2.1 Charakteristika organizace

Občanské sdružení Ryzáček je nestátní nezisková organizace poskytující hiporehabilitaci dětí a dospělých. Organizace je členem České hiporehabilitační společnosti a od roku 2008 se specializuje na oblast hipoterapie a Aktivity s využitím koní. Posláním sdružení je poskytování hiporehabilitačních služeb a pomoc v integraci zdravotně postižených osob do společnosti. Cílem je vytvořit příjemné prostředí lidem, dětem, mládeži a seniorům, kteří se ocitají ve velmi obtížných životních situacích, a to prostřednictvím hiporehabilitace.⁶⁴

⁶⁴ Srov. *OS Ryzáček* [online].

6.2.2 AVK Os Ryzáček

Organizace představuje AVK jako formu psychoterapie a socioterapie, kdy kůň hraje důležitý léčebný faktor. Využívá se při tom nejen samostatná jízda na koni, ale i prostředí jezdecké stáje v kontaktu se zvířetem.⁶⁵

V metodice os Ryzáček jsou Aktivity s využitím koní popisovány jako terapie, ale dle definice oficiálního slovníku české hiporehabilitační společnosti se jedná o výchovně-vzdělávací proces v pedagogické a sociální oblasti.

6.2.3 Metody používané při AVK v Os Ryzáček

Při AVK využívá tým specifické metody. Jedním z nich je *metoda psychoterapeutická*, kdy uživatel AVK zdokonaluje svoji schopnost komunikace se svým okolím a lépe sdělovat své myšlenky a názory. Zvíře pomáhá člověku překonávat komunikační bariéru, tudíž se zvyšuje pravděpodobnost navázání vztahu spíše se zvířetem než s terapeutem (instruktorem AVK).

Zdokonalování schopností a dovedností lze rozvíjet prostřednictvím *ergoterapeutické metody*, kdy se uživatel AVK učí pracovním návykům, jako je pravidelnost, zodpovědnost za splnění úkolu a pracovní činnosti. Při skupinové AVK se uživatelé učí spolupráci, komunikaci, dokončování úkolů a schopnosti nést sám za sebe zodpovědnost.

Pravidelnou jízdou na koni dochází k uvědomování si polohy svého těla, učení se koordinaci pohybů a rovnováze. Skrze *rehabilitační metody* dochází k pohybové stimulaci jedince, uvědomování si pohybů, které dítě samo nevytváří. Rehabilitačním cvičením na koni jsou kompenzovány různé nedostatky klienta a je obnovována a upevňována žádoucí struktura chování.

Pro klienty, kteří mají potřebu pomáhat a starat se o druhé, se v AVK využívají *animoterapeutické metody*. Jedná se o zážitkově orientovanou práci, díky které se klienti učí pracovat s emocemi.⁶⁶

⁶⁵ Srov. *OS Ryzáček* [online].

⁶⁶ Srov. ŠPERLICOVÁ, Z., FRITSCHEROVÁ, A. *Aktivity s využitím koní*, s. 5.

6.2.4 Pracovní tým

Instruktoři AVK jsou vnitřně proškoleni o tom, jak se chovat v nepředvídatelných situacích a o zachování mlčenlivosti na základě zákona č. 101/2000 sb. o ochraně osobních údajů. Pravidelně se tým účastní vzdělávacích seminářů zabývajících se problematickým chováním dětí a mládeže, seminářů AVK a kurzů z oblasti ovladatelnosti koně.

Lekci AVK vedou zpravidla dva instruktoři, kteří jsou vybíráni na základě odborných zkušeností, osobních povahových charakteristik. V jednotce AVK je zahrnut jeden kůň a maximálně 6 dětí. Před zahájením lekce je tým seznámen s náplní programu a má stanovený cíl jednotky.⁶⁷

6.2.5 Skupiny zařazené do AVK v rámci projektu organizace

Jedná se o tři skupiny, které pravidelně docházely do centra a absolvovaly celý nebo částečný cyklus lekcí.

První skupinou byli šestnácti až osmnáctiletí chlapci z výchovného ústavu pro mládež. Měli nařízenou ústavní výchovu a rovněž patřili mezi nejstarší návštěvníky organizace.

V další skupině šlo o děti z dětského domova ve věku od jedenácti do čtrnácti let. Tuto skupinu tvořily děti s různým znevýhodněním.

Třetí skupina dětí pocházela rovněž z dětského domova. Lekcí se účastnily děti ve věku od jedenácti do čtrnácti let. z hlediska složení byla skupina stabilní, ale vzhledem k různému znevýhodnění u jednotlivců rovněž neharmonická.⁶⁸

6.2.6 Aktivity zařazené do jednotlivých lekcí se zaměřením na rozvoj komunikativní kompetence

V této kapitole je popsán souhrn činností, které lze dle mých zadaných kritérií posoudit jako rozvíjející se v komunikativní kompetenci a které byly zařazeny do jednotlivých lekcí při vlastním provádění AVK. Metodika nepopisuje

⁶⁷ Srov. ŠPERLICOVÁ, Z., FRITSCHEROVÁ, A. *Aktivity s využitím koní*, s. 5.

⁶⁸ Srov. tamtéž, s. 9.

obsah, formu a cíl jednotlivých aktivit, tudíž zde vyjmenujeme pouze druhy činností a její přínos v rozvoji komunikace, který je obsažen v daných aktivitách.

ČINNOST	PŘÍNOS ČINNOSTI
Seznámení s hiporehabilitačním týmem, skupinou, areálem a koňmi	lámání bariér, otevření se i ostatním prostřednictvím představení sebe, svého jména, zájmů apod.
Pozorování chování koní ve stádě	všímání si neverbálních projevů koně a jejich vzájemná komunikace mezi ostatními koňmi ve stádě
Čištění koní	rozvoj empatie, co je koni příjemné, kde a na jakých místech, kde mu to bývá nepříjemné, rozvoj ohleduplnosti jako sociální dovednosti
Vodění koní	koordinace těla, nácvik správné neverbální komunikace s koněm
Úprava kopyt	rozvoj schopnosti zapojení se do diskuze o problematice úpravy kopyt, motivace k projevení zájmu o určité téma jako je např. úprava kopyt
Procházky s koňmi	sledování reakce koně, všímání si neverbálních projevů, v otevřeném prostoru, lze vysledovat výrazně odlišné chování koně než na jízdárně, sledování individuální povahy u koní
Soutěž ve zdolání dráhy v co nejrychlejší čas s pomocí skupiny	rozvoj spolupráce, domlouvání se na taktice
Základy přirozené komunikace s koňmi	rozvoj koordinace pohybů, empatie, rozvoj neverbální komunikace, rozvíjení sociálních dovedností

Tab.č. 4

6.2.7 Průběh plánu jedné lekce

Před začátkem lekce probíhá nejprve úvodní setkání se skupinou, kde se seznamují klienti s pravidly bezpečnosti a zásadami správného chování v areálu sdružení.

Příklad úvodní lekce v OS Ryzáček.⁶⁹

1. Seznámení s týmem	představení všech členů hiporehabilitačního týmu, poté představení klientů
2. Seznámení s areálem os Ryzáček	
3. Čištění ohrad	tato činnost byla zařazena do všech lekcí, práce s koňmi následovala vždy až po ní.
4. Seznámení s pomůckami k čištění koní a simulace jejich použití	
5. Přestávka (30 minut)	
6. Seznámení s postroji, cvičení na barelu	
7. Povídání o koních v ohradě	seznámení s jednotlivými koňmi, pozorování chování koní ve stádě
8. Krmení koní	skupina se nejprve seznámila s krmivem pro koně, měli možnost prohlédnout si oves, otruby a seno, proběhla diskuze, čím a proč koně krmíme.
9. Diskuze a shrnutí náplně dne	
10. Rozloučení s koňmi a týmem	

Tab.č.5

Občanské sdružení Ryzáček ve své metodice popisuje činnosti s koňmi orientované na cílovou skupinu dětí a mládeže z dětských domovů. Z jednotlivých aktivit je zřejmé, že jsou zaměřené především na utváření pracovních návyků prostřednictvím čištění ohrad a rozvoj sociálních dovedností, jako je empatie, schopnost prosadit se, ohleduplnost, spolupráce, kooperace, respektování ostatních a další schopnosti vedoucí ke korekci vlastního chování a tím k zlepšení adaptability ve společnosti.

Sociální dovednosti úzce souvisí i s komunikačními schopnosti a navzájem se prolínají. z popisu činností lze zaznamenat, že rozvoj komunikační kompetence má rovněž v metodice svůj význam.

⁶⁹ ŠPERLICOVÁ, Z., FRITSCHEROVÁ, A. *Aktivity s využitím koní*, s. 10–11.

6.3 Metodika hiporehabilitace dle PhDr. Petry Černé Rynešové zaměřená na klienty s duševním onemocněním

„Často se divím, kde se skrývají hranice porozumění mezi člověkem a zvířetem, jehož srdce nezná jazyka slov. a přece se někdy v jakési bezeslovné hudbě probudí šerá vzpomínka a zvíře pohlédne člověku do tváře s něžnou důvěrou a člověk se podívá zvířeti do očí s pobavenou náklonností. Zdá se jako by se tu potkali dva přátelé.“⁷⁰

Rabíndranáth Thákur

O terapii lidí s psychickým onemocněním prostřednictvím hiporehabilitace je málo dostupné odborné literatury. Metodika Dr. Černé Rynešové vychází z dlouholetých zkušeností v psychoterapeutické činnosti v Psychiatrické léčebně v Kosmonosech. Její postupy a metody vycházejí z psychoterapeutických principů, které v hiporehabilitaci působí. Metodika, kterou budeme v práci představovat, je zaměřená na klienty s duševním onemocněním, avšak aktivity lze využívat také u osob z běžné populace.

6.3.1 Charakteristika psychoterapeutických principů v hiporehabilitaci dle PhDr. Petry Černé Rynešové

„Hiporehabilitace obecně je metoda založená na neurofyziologických podmínkách. Kůň se stává zdrojem třídimenzionálních pohybových impulsů, kterým se jezdec přizpůsobuje tak, aby byl pohyb jezdce a koně v neustálé dynamické rovnováze.“⁷¹

Vzhledem ke svým vlastnostem a charakteru zastává kůň v terapeutickém ježdění úlohu *koteterapeuta*⁷² a díky schopnostem komunikace na neverbální

⁷⁰ ČERNÁ RYNEŠOVÁ, P. *Když kůň léčí duši, aneb metodika hiporehabilitace zaměřená na klienty s duševním onemocněním*, s. 3.

⁷¹ Tamtéž, s. 8.

⁷² Koterapeut - druhý terapeut při skupinové nebo rodinné psychoterapii, který nevede terapii, ale přispívá k ní.

úrovni může do terapeutického procesu vstupovat jako rovnocenný partner se svými právy a potřebami. Kůň jako stádové zvíře vyžaduje harmonickou rovnováhu vztahů a dodržování pravidel. Pokud jsou překročeny stanovené hranice, kůň na to svým chováním okamžitě zareaguje.⁷³

Rynešová rozděluje hiporehabilitaci do původních třech oblastí:

- a) Hipoterapie
- b) Psychologické, pedagogické a psychoterapeutické ježdění (dnes Aktivity s využitím koní a Psychoterapie pomocí koní)
- c) parajezdeckví, rekreační a rekondiční ježdění pro handicapované a zdravotně oslabené⁷⁴ (dnes Parajezdeckví)

Hlavními psychoterapeutickým principem působícím v hiporehabilitaci je skutečnost, že koně nehodnotí člověka podle jeho psychického či fyzického omezení. Kůň poskytuje zpětnou vazbu na základě chování člověka v přímé interakci.

Dle Klika srozumitelná zpětná vazba může např. u manických klientů pomáhat v rozvoji seberegulačních mechanismů a přiměřenému sebehodnocení klientů. Klient na základě toho pozná, jak se má ke koni chovat a tím rozvíjí schopnost sebekontroly.⁷⁵

6.3.2 Metody hiporehabilitace v terapeutickém ježdění (psychoterapii pomocí koní) dle základních oblastí stimulace

Terapeutický proces obsahuje komplexní přístup zahrnující tělesnou a duševní oblast. Dle Irwina podporuje pohybovou soustavu a příznivě působí na duševní procesy. Klienta motivuje schopnost zacházet s koněm a jezdit na něm, tím se podporuje mobilizace myšlení a emocí. Dochází tak k rozvoji vůle a seberegulace.

⁷³ Srov. ČERNÁ RYNEŠOVÁ, P. *Když kůň léčí duši, aneb metodika hiporehabilitace zaměřená na klienty s duševním onemocněním*, s. 18.

⁷⁴ Srov. Tamtéž, s. 8.

⁷⁵ Srov. Tamtéž, s. 19.

Na mnoho lidí koně působí velice silným dojmem. Kůň je obrovské zvíře a je vnímán jako symbol síly a klamně i odvahy. Při kontaktu s koněm dochází k hlubokým prožitkům, tzv. k *prožitkové stimulaci*, která může být různého charakteru. Prožitková stimulace může být emočně aktivizační a relaxační či mít vliv na příjemné smyslové a motorické podněty. Koně také dokážou úspěšně odpoutat pozornost člověka od vlastních myšlenek, a plně se tak soustředit na přítomnost.⁷⁶

Další oblastí metodického působení v hiporehabilitaci je *tělesná stimulace*, která je jedním z důležitých prostředků při léčbě duševních onemocnění. Jízdou na koni se u člověka zlepšuje dýchání, koordinace pohybů a rovnováha. Dle Kulichové pomáhá rytmický pohyb koně k zapojení mezilopatkových a zádových svalů a tím dochází ke vzpřímení polohy těla a prohloubenému dýchání. Automaticky dochází v lidském těle k aktivizaci všech svalů.⁷⁷

V hiporehabilitačním procesu dochází k *stimulaci kognitivních funkcí*. Plnou koncentrací na koně je aktivizován nervový systém a urychluje se proces učení. Trénink kognitivních funkcí je ovlivňován mírou prožívání. Čím je zážitek intenzivnější, tím je efektivnější učení.

Rynešová ve své metodice uvádí *stimulaci paměti, pozornosti, exekutivních funkcí a orientaci v prostoru* jako další oblasti stimulace kognitivních funkcí.⁷⁸

Prostředí mezi koňmi a skupinou klientů dává vzniknout prostoru pro přirozenou *sociální stimulaci*. Při práci s koňmi dochází u klientů ke zvýšenému sebevědomí a sebehodnocení. Na základě zpětnovazebných reakcí ze strany koně se klient učí regulovat svoje jednání.

„Motivace má emocionální podstatu. Všechno, co člověk dělá, jak z pohnutek fyziologických, jako je třeba hlad, nebo z pohnutek psychických, potřeba lásky, či duchovních, jako jsou morální zásady, dělá z důvodu nějakého emocionálního uspokojení.“⁷⁹

⁷⁶ Srov. ČERNÁ RYNEŠOVÁ, P. *Když kůň léčí duši, aneb metodika hiporehabilitace zaměřená na klienty s duševním onemocněním*, s. 35–41.

⁷⁷ Srov. tamtéž, s. 50–51.

⁷⁸ Srov. tamtéž, s. 69–72.

⁷⁹ NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie* s. 590.

Terapeutické ježdění dle Rynešové pomáhá celkovému formování interpersonálních vztahů ve skupině. Dochází ke stimulaci kooperace, kdy vzájemná spolupráce klientů u nich rozvíjí empatii, zodpovědnost vůči sobě navzájem, důvěru aj.

Nácvikem správné komunikace a asertivního chování se klienti učí rozebírat konfliktní situace a hledají přijatelná náhradní řešení. Důležité je také umožnění zpětné vazby od skupiny.⁸⁰

6.3.3 Aktivity zařazené do jednotlivých lekcí se zaměřením na rozvoj komunikativní kompetence

Rynešová ve své metodice hiporehabilitace uvádí aktivity zaměřené na jednotlivé oblasti stimulace s ohledem na duševní onemocnění klientů. Není však podmínkou, že aktivity, které uvedeme jako rozvíjející komunikativní kompetence, lze provádět pouze s lidmi s duševním onemocněním, nýbrž i s jedinci z běžné populace můžeme pracovat a rozvíjet je v komunikativní kompetenci.

Metodika hiporehabilitace dle PhDr. Petry Černé Rynešové vychází z dlouholetých zkušeností a praxe v Psychiatrické léčebně v Kosmonosech. Metody a aktivity, které představujeme (viz příloha II. *Aktivity rozvíjející komunikativní kompetence dle metodiky hiporehabilitace PhDr. Petry Černé Rynešové*), jsou orientovány sice na klienty s duševním onemocněním, avšak lze se jimi inspirovat a zařadit je také do Aktivit s využitím koní. Obory *Aktivity s využitím koní* a *Psychoterapie pomocí koní* se mezi sebou různě prolínají, a tudíž lze směřovat k vzájemné výměně zkušeností mezi těmito, ale i ostatními hiporehabilitačními disciplínami a využít je tak v praxi.

Aktivity s koňmi rozvíjející komunikativní kompetence dle Rynešové jsou orientované především na rozvoj neverbální komunikace, lámání komunikačních bariér, posílení adaptability a sociální integrace.

⁸⁰ Srov. ČERNÁ RYNEŠOVÁ, P. *Když kůň léčí duši, aneb metodika hiporehabilitace zaměřená na klienty s duševním onemocněním*, s. 92.

6.4 Metodika pedagogicko-psychologického ježdění (AVK) dle Mgr. Stanislavy Tílešové, PhD.

Mgr. Stanislava Tílešová, PhD se zabývá hiporehabilitací (dle SHA hipoterapií, ale podle oficiálního slovníku ČHS se jedná o hiporehabilitaci) a jejími účinky u dětí s poruchami chování a specifickými možnostmi hiporehabilitace v stimulaci jedinců s vícenásobným postižením. Vystudovala psychologii, pracovala jako učitelka a výchovný poradce. Založila komplexní terapeutické centrum v Polsku. Momentálně pracuje na vytvoření hiporehabilitického centra s hydroterapií, ergoterapií, canisterapií, logopedií, speciálně-pedagogickými službami, rehabilitací a psychoterapií.⁸¹

Její metodika o hiporehabilitaci, mimo vlastního přínosu, obsahuje také práce a studie jiných autorů zabývajících se hiporehabilitací.

6.4.1 Charakteristika metodiky Mgr. Stanislavy Tílešové, PhD.

„Lidé potřebují dostat šanci pochopit svůj přístup k věcem a především ukázat a trénovat nový pohled na věc. U koní klient může pochopit sám sebe i trénovat se v konkrétních hmatatelných situacích. Zažívá úspěch.“⁸²

Metodika Tílešové vychází ze studie etologie koní. Přínos v léčbě klientů vidí v tom, že kůň nemá předsudky, nepodléhá halo-efektu, nehodnotí náš vzhled, nedisponuje lidským faktorem, tudíž netrestá, jen přirozeně reaguje na danou situaci, nerozlišuje mezi jedincem stigmatizovaným a nestigmatizovaným, je neutrální. Kůň nemá svědomí, netrpí pocitem viny, nemyslí na budoucnost, žije přítomností. Vyhledává bezpečí a komfort. Nezkažený kůň se nenechá zatáhnout do psychologických her.

Pokud bychom umístili role koně v Rogersovském pojmání, označili bychom ho jako přijímajícího, akceptovatelného a otevřeného posluchače. Dokáže být člověku dokonalým zrcadlem.

⁸¹ Srov. TÍLEŠOVÁ S. a kol. *Hippoterapia. Pedagogicko-psychologické jazdenie*, s. 11.

⁸² Tamtéž.

Kupper v rámci hipoterapie hovoří o *pregestikulatorní komunikaci* tzv. o vzájemné výměně informací mezi klientem a koněm. V této komunikaci se podle psychoanalytiků otvírá příležitost znovu prožít nezpracované psychické obsahy.

Je nutné upozornit, že ne kůň, ale terapeut má v rukách režii takového dne, i přes to, že dochází k přirozené interakci klienta a koně. Zpracování konfliktů však usměrňuje terapeut.

Tílešová ve své metodice poukazuje na to, že kůň působí jako emoční a sociální katalyzátor a umožňuje klientovi prožít korektivní emoční zkušenost a poskytuje mu tak příležitosti pro nácvik sociálních dovedností. Takovéhoho nácviku („v umělých podmínkách“) bývá obvykle klient přesycený. Kůň reaguje rázně a jednoznačně a klient se učí přirozeným důsledkům svého jednání bez toho, aby se cítil potrestaný. Kůň nastavuje jasné a nepřekročitelné hranice.⁸³

6.4.2 Metody pedagogicko-psychologického ježdění (AVK)

Metody využívané v pedagogicko-psychologickém ježdění (AVK) jsou uzpůsobené dle potřeb klienta. Hipoterapeut a pedagog by měli průběh PPJ (AVK) přizpůsobit aktuální situaci a emočnímu naladění klienta a koně.

Samotné aktivity s koňmi jsou volené tak, aby byly smysluplné, aktuální, systematické, měly pozitivní emocionální náboj, s maximálním zapojením koně do komunikačního procesu. Důležitá je zpětná vazba klienta, která ovlivňuje další průběh lekce.

Metody aplikované při jednotlivých cvičení PPJ (AVK) jsou orientovány na rozvoj celé řady žádoucích kompetencí. Jednou z nich je metoda zaměřená na zprostředkování aktuálních podnětů *senzomotorické stimulace*, které rozvíjí kognitivní dovednosti, jako jsou řeč, vnímání, myšlenkové operace, paměť, senzomotorika, komunikace apod. Zážitkově orientované metody inspirované z reálných zkušeností podporují rozvoj všech kompetencí potřebných do života. Podpora v sociální integraci, skupinové spolupráci a schopnosti dodržovat pravidla pomáhá k uvědomění si nejen vlastní hodnoty, ale i hodnoty druhých. Na základě zpětnovazebných reakcí koně se u člověka rozvíjí schopnost *sebekorekce*.

⁸³ Srov. TÍLEŠOVÁ S. a kol. *Hipoterapia. Pedagogicko-psychologické jazdenie*, s. 12–14.

Jednotlivé aktivity by měly být zajímavé a vyvolávat v klientech příjemné pocity. Své místo zde má rovněž metoda bezprostředního korektivního zážitku, který přichází spontánně například prostřednictvím jízdy na koni, či různých herních aktivit. Tyto metody pomáhají především dětem s poruchou pozornosti, ztrátou motivace či poruchami chování. Skrze překonání překážek a splnění zadaných úloh prostřednictvím her s koňmi dochází k tzv. „aha-efektům“, kdy se dítěti zvyšuje pocit sebevědomí a sebehodnocení. Nezastupitelnou úlohu při PPJ (AVK) hrají také aktivity podporující fyzickou kondici a zdatnost, a to prostřednictvím jízdy na koni.⁸⁴

6.4.3 Aktivity zařazené do jednotlivých lekcí se zaměřením na rozvoj komunikativní kompetence

Aktivity prováděné při PPJ (AVK) jsou orientovány především na děti předškolního až mladšího školního věku, avšak lze je aplikovat i na starší účastníky. Metodika sice nepopisuje cíl jednotlivých činností, avšak dle stručného popisu obsahu aktivit s koňmi můžeme vyvodit, jaký mají pro děti tyto aktivity přínos. Většina aktivit dle metodiky popisované Tílešovou je orientována především na rozvoj týmové spolupráce a posilování kognitivních funkcí. Dalšími cíli v rámci PPJ (AVK) je rozvoj celé řady sociálních dovedností, jako je empatie, důvěra, schopnost pomáhat druhým apod. Dle popisu obsahu jednotlivých aktivit uvedených v příloze zjistíme, že komunikativní kompetence jsou v těchto aktivitách rozvíjeny v omezené míře. Popis jednotlivých činností PPJ (AVK) orientovaných na rozvoj komunikativní kompetence je uveden v Příloze III.

⁸⁴ Srov. TÍLEŠOVÁ S. a kol. *Hippoterapia. Pedagogicko-psychologické jazdenie*, s. 241–245.

7. SROVNÁNÍ JEDNOTLIVÝCH METODIK VE VZTAHU K ROZVOJI KOMUNIKATIVNÍ KOMPETENCE

7.1 Cíl metodické analýzy

Cílem metodické analýzy je zjistit, jaké činnosti s koňmi rozvíjí komunikativní kompetence ve čtyřech metodikách hiporehabilitace. Konkrétní aktivity s koňmi byly v práci vybrány na základě stanovených kritérií, a to souborem komunikačních schopností a dovedností vybraných dle komunikativních kompetencí uvedených v odborných publikacích viz podkapitola 7.3.1.

Jednotlivé metodiky popisují aktivity, které jsou orientované na rozvoj všech osobnostních složek člověka, tj. psychické, sociální a tělesné. Zajímalo mě, jakým způsobem rozvíjí sociální oblast, konkrétně komunikační kompetence, a to prostřednictvím jednotlivých činností s koňmi. Vzájemné porovnávání aktivit v uváděných metodikách by mohlo být inspirací pro tvorbu podkladu rozsáhlé metodiky zaměřené na rozvoj komunikační kompetence prostřednictvím AVK, který by mohl být zároveň nástrojem pro instruktory AVK specializující se na Vzdělávání za pomoci koní v zahraničí známé jako Horse assisted education.

7.2 Vzorek

Vzorkem byly aktivity orientované na rozvoj komunikativní kompetence popisované ve čtyřech metodikách hiporehabilitace – metodice AVK JK Vladykův Dvůr (viz příloha I.), metodice AVK Os Ryzáček, metodice hiporehabilitace se zaměřením na klienty s duševním onemocněním dle PhDr. Petry Černé Rynešové (viz příloha příloha II.) a metodice pedagogicko-psychologického ježdění dle Mgr. Stanislavy Tílešové (viz příloha III.).

7.3 Techniky metodické analýzy

Pro porovnávání aktivit rozvíjejících komunikativní kompetence v jednotlivých metodikách jsem zvolila obsahovou analýzu jako výzkumnou pedagogickou metodu.

7.3.1 Kritéria porovnávání

Kritéria jsem stanovila na základě komunikativní kompetence konkretizovaných v RVP a odborné publikace Belze a Siegrista o Klíčových kompetencích a jejich rozvíjení. Z nich jsem vybrala určité komunikační schopnosti a dovednosti, které lze rozvíjet prostřednictvím Aktivit s využitím koní a dalšími činnostmi s koňmi v rámci hiporehabilitace (viz kapitola 5.2).

Schopnost ústního a písemného vyjadřování

Schopnost předat naučené ostatním

Schopnost vcítit se – empatie

Schopnost sebereflexe

Schopnost naslouchání

Schopnost skupinové komunikace

Schopnost komunikace před skupinou

Schopnost účasti na „ veřejných diskuzích“

Schopnost aplikace naučeného do praxe

Schopnost týmové spolupráce

Schopnost všimnout si neverbálních projevů koně

Schopnost srozumitelnosti neverbálních pomůcek

Schopnost neverbální komunikace

Tab.č. 6

7.3.2 Obsahová analýza metodik hiporehabilitace zaměřená na popis aktivit rozvíjejících komunikativní kompetence

Zakladatelem kvantitativní obsahové analýzy byl Bernard Berelson. Metoda má široké pole působnosti především v sociologii a žurnalistice, avšak poslední léta se metoda využívá také v pedagogickém výzkumu.

Dle Berelsona je „obsahová analýza výzkumná technika využitelná k objektivnímu, systematickému a kvantitativnímu popisu manifestního obsahu sdělení“⁸⁵

Prvním postupem při provádění obsahové analýzy je vymezení základního souboru textů, které se týkají dané problematiky, v našem případě se jedná o metodiky hiporehabilitace. Dále se určí **významová jednotka** obsahu textu, kterou tvoří určitá slova, idea, tvrzení či téma. Někdy je významovou jednotkou celý text. Na základě významových jednotek jsou stanoveny **kategorie** (aktivity zaměřené na rozvoj komunikativní kompetence). Na závěr obsahové analýzy se provede kvantifikace, kdy zjistíme frekvenci analytických kategorií. Frekvence se řadí do tabulek nebo grafů.⁸⁶

V této části práce jsem analyzovala čtyři metodiky hiporehabilitace a vyhledávala popisy aktivit orientovaných na rozvoj komunikativní kompetence. Do kategorií obsahu jsem uvedla údaje o konkrétních aktivitách rozvíjejících komunikativní kompetence, které lze rozvíjet prostřednictvím AVK. Jednotky vyjadřují detailnější deskripci komunikativních kompetencí v daných metodikách, které byly stanoveny na základě kritérií (popis rozvoje komunikativních kompetencí prostřednictvím AVK viz kapitola 5.2).

⁸⁵ BERELSON, B. *Content analysis in Communicatin Research*, s. 13.

⁸⁶ GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*, s. 118.

7.4 Výsledky

Obsahová analýza aktivit se zaměřením na rozvoj komunikativní kompetence JK Vladykův Dvůr

KATEGORIE	JEDNOTKY
Hra na „procházení stádem“	Rozvoj neverbální komunikace, schopnost srozumitelnosti neverbálních pomůcek, rozvoj schopnosti prosadit se, rozvoj schopnosti sebereflexe
Hra na „šéfa“	Rozvoj schopnosti všimnout si neverbálních signálů koně, rozvoj neverbální komunikace, rozvoj schopnosti srozumitelnosti pomůcek, rozvoj empatie, rozvoj schopnosti sebereflexe
Pozorování chování koní	Rozvoj schopnosti všimnout si neverbálních signálů koně včetně jejich vzájemné neverbální komunikace, rozvoj schopnosti sebereflexe
Hry s tlakem	Rozvoj písemného a ústního vyjádření, rozvoj neverbální komunikace, rozvoj aktivního naslouchání
Hledání ztracených „brouků“	Rozvoj schopnosti skupinové komunikace, týmová spolupráce
7 komunikačních her dle Pata Parelliho	rozvoj schopnosti neverbální komunikace (řeč těla), rozvoj schopnosti sebereflexe, rozvoj schopnosti prosadit se, rozvoj schopnosti všimnout si neverbálních projevů koně, rozvoj schopnosti empatie, rozvoj schopnosti srozumitelnosti neverbálních pomůcek
Etologické čtení	rozvoj aktivního naslouchání
Překážková dráha	Rozvoj empatie, srozumitelnosti neverbálních pomůcek, rozvoj neverbální komunikace, rozvoj schopnosti sebereflexe

Tab. č. 7

Obsahová analýza aktivit se zaměřením na rozvoj komunikativní kompetence OS Ryzáček

KATEGORIE	JEDNOTKY
Seznamovací aktivity	Překonávání komunikačních bariér
Pozorování chování koní ve stádě	všímání si neverbálních projevů koně a jejich vzájemné komunikace
Čištění koní	Relaxace
Vodění koní	Rozvoj neverbální komunikace
Úprava kopyt	-
Procházky s koňmi	Rozvoj schopnosti všímání si neverbálních projevů koně
Soutěž ve zdolání dráhy v co nejrychlejší čas s pomocí skupiny	Rozvoj schopnosti skupinové komunikace, týmová spolupráce
Základy přirozené komunikace s koňmi	Rozvoj neverbální komunikace (řeč těla), rozvoj empatie

Tab.č. 8

Obsahová analýza aktivit se zaměřením na rozvoj komunikativní kompetence v rámci hiporehabilitace dle PhDr. Petry Černé Rynešové

KATEGORIE	JEDNOTKY
Pohled na koně – co se mi na koních líbí nebo nelíbí, co na koni obdivuji	Adaptace s prostředím
Hlazení a seznámení s koněm	Adaptace, navázání kontaktu a příprava na spolupráci, relaxace
Přivolání koně	Rozvoj neverbální komunikace, synchronizace verbální a neverbální komunikace,
Vodění a zastavování koně	Synchronizace verbální a neverbální komunikace,

	rozvoj neverbální komunikace
Pozorování řeči koňského těla	Porozumění komunikačním mechanismům koně (Rozvoj schopnosti všimnout si neverbálních projevů koně), rozvoj empatie, sociální stimulace
Namaluj koně, dej mu jméno a napiš o něm příběh (pohádku)	Rozvoj sebe prezentace, schopnost poskytnout zpětnou vazbu, rozvoj schopnosti sebereflexe
Popis charakteru koní	Rozvoj emoční inteligence, rozvoj slovní zásoby, rozvoj empatie

Tab.č. 9

Obsahová analýza aktivit se zaměřením na rozvoj komunikativní kompetence v pedagogicko-psychologického ježdění (AVK) dle Mgr. Stanislavy Tílešové, PhD.

KATEGORIE	JEDNOTKY
Jízda na koni po slepu	Rozvoj důvěry a spolupráce, nácvik správné komunikace
Zajatec	Rozvoj smyslového vnímání, kognitivní stimulace
Zrcadla	Všímání si neverbálních projevů, rozvoj koncentrace
Hra na „slepou bábu“	Rozvoj důvěry a spolupráce, nácvik správné komunikace
Balení kufru	Adaptace, rozvoj důvěry
Překážkový běh	Rozvoj skupinové komunikace a spolupráce

Tab.č.10

SCHÉMATICKÉ ZNÁZORNĚNÍ KOMUNIKATIVNÍCH KOMPETETENCÍ, KTERÉ SE ROZVÍJÍ V AKTIVITÁCH S KOŇMI V JEDNOTLIVÝCH METODIKÁCH

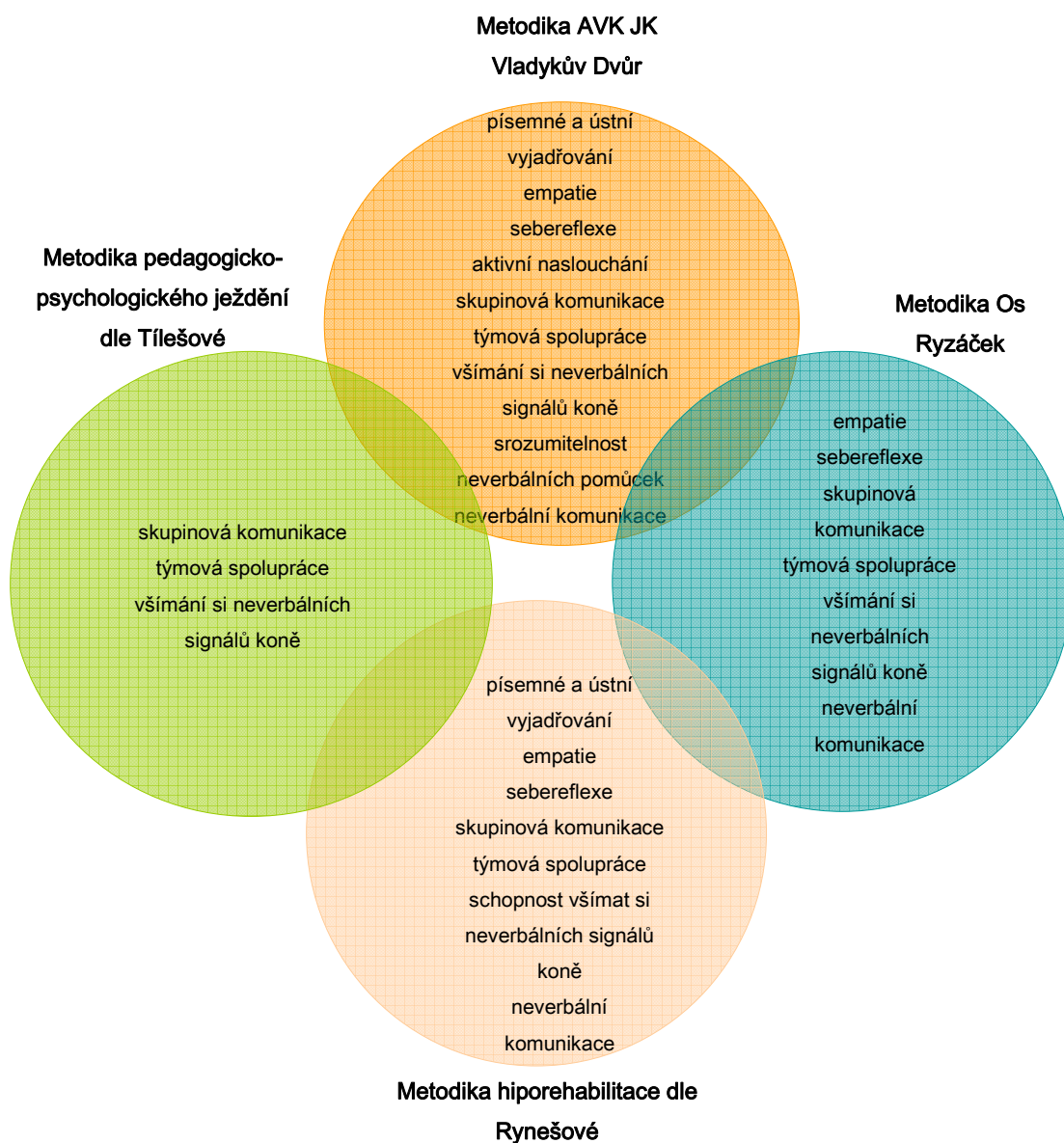

Schéma č. 1

SPOLEČNÉ KOMUNIKATIVNÍ KOMPETENCE V AKTIVITÁCH S KOŇMI

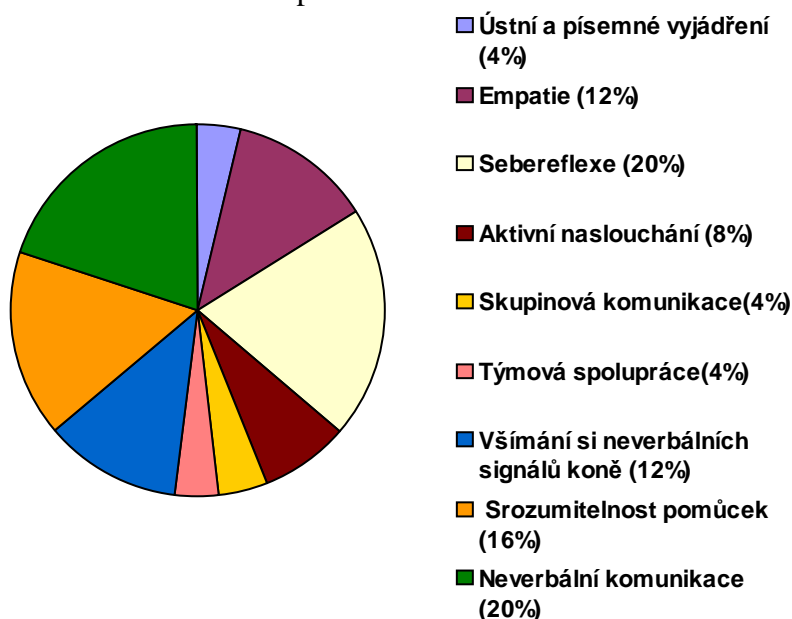
Schéma č. 2

Četnost výskytu rozvoje komunikativní kompetence v aktivitách s koňmi v jednotlivých metodikách:

Metodika AVK JK Vladykův Dvůr

Počet kategorií aktivit s koňmi orientovaných na rozvoj komunikativní kompetence: 8

Počet jednotek komunikativních kompetencí: 26

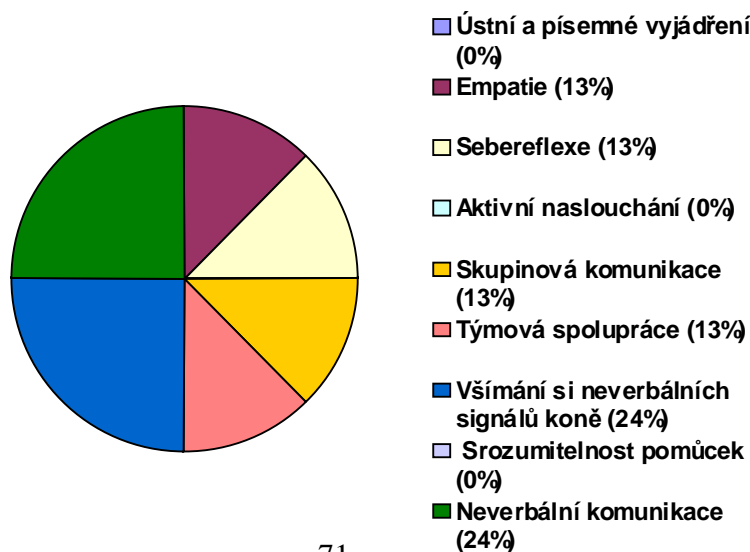

Graf č. 1

Metodika AVK OS Ryzáček

Počet kategorií aktivit s koňmi orientovaných na rozvoj komunikativní kompetence: 8

Počet jednotek komunikativních kompetencí: 8

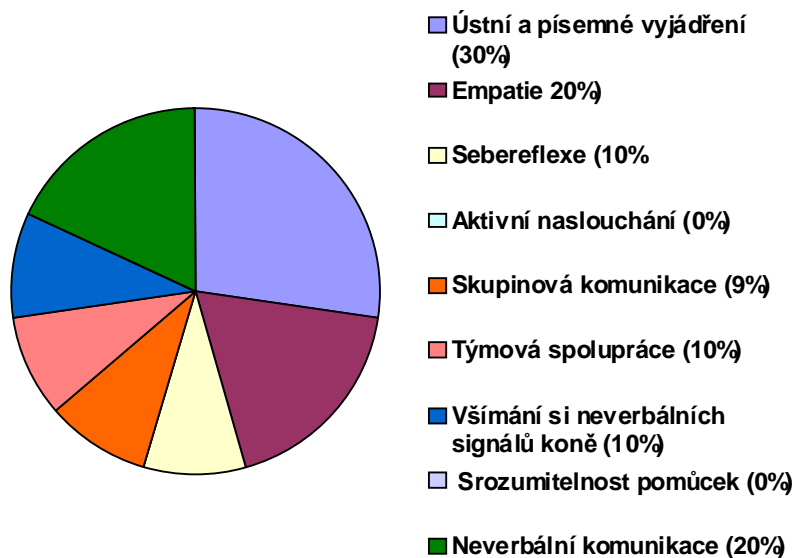

Graf č. 2

Metodika hiporehabilitace dle Rynešové

Počet kategorií aktivit s koňmi orientovaných na rozvoj komunikativní kompetence: 7

Počet jednotek komunikativních kompetencí: 12

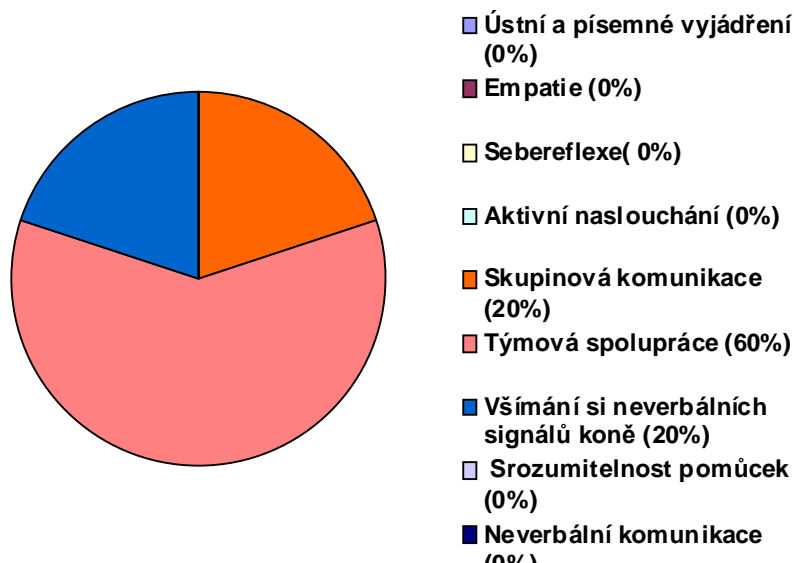

Graf č. 3

Metodika pedagogicko-psychologického ježdění dle Tílešové

Počet kategorií aktivit orientovaných na rozvoj komunikativní kompetence: 6

Počet jednotek komunikativních kompetencí: 7

Graf č. 4

7.4.1 Shrnutí výsledků

Ze schématu č. 2 můžeme vyvodit, že ve všech metodikách se objevují aktivity, které pomáhají rozvíjet tyto komunikativní kompetence – *skupinová komunikace, všímání si neverbálních signálů koně a týmová spolupráce*. Schopnost *sebereflexe, empatie a neverbální komunikace* se objevovala v aktivitách u metodik AVK JK Vladykův Dvůr, Os Ryzáček a v metodice hiporehabilitace dle PhDr. Petry Černé Rynešové zaměřené na klienty s duševním onemocněním. Rozvojem schopnosti *písemného a ústního vyjádření* se zabývají metodiky AVK JK Vladykův Dvůr a metodika hiporehabilitace dle PhDr. Petry Černé Rynešové zaměřená na klienty s duševním onemocněním. Metodika AVK JK Vladykův Dvůr ve svých aktivitách dále rozvíjí schopnost *aktivního naslouchání a srozumitelnost neverbálních pomůcek* při práci s koněm.

V grafu č. 1 vidíme, že aktivity v metodice AVK JK Vladykův Dvůr jsou především zaměřené na rozvoj *neverbální komunikace* (20 %) a rozvoj schopnosti *sebereflexe* (20 %). Po těchto dovednostech následuje rozvoj schopnosti *srozumitelnosti neverbálních pomůcek* (16 %) a aktivity zaměřené na rozvoj *empatie a všímání si neverbálních projevů koně* (12 %). Rozvoj *aktivního naslouchání* (8 %) je ve srovnání s ostatními dovednostmi zastoupen v menší míře a nejméně jsou rozvíjeny schopnosti *ústního a písemného vyjadřování* (4 %), *skupinová komunikace* (4 %) a *týmová spolupráce* (4 %).

Graf č. 2 nám ukazuje, že v metodice AVK OS Ryzáček se prostřednictvím AVK nejvíce rozvíjí schopnost *neverbální komunikace* (24 %) a schopnost *všímání si neverbálních projevů koně* (24 %). Rovnoměrně je znázorněná schopnost *empatie* (13 %), *sebereflexe* (13 %), *skupinová komunikace* (13 %) a *týmová spolupráce* (13 %). Další činnosti s koňmi uvedené v metodice se nezaměřují na rozvoj *ústního a písemného vyjádření, aktivního naslouchání, a srozumitelnost neverbálních pomůcek*.

Aktivity s koňmi, popisované v metodice hiporehabilitace zaměřené na léčbu klientů s duševní onemocněním, jsou orientovány především na rozvoj *ústního a písemného vyjadřování* (30 %) jak vidíme na grafu č.3. Dále aktivity pomáhají rozvíjet *neverbální komunikaci* (20 %) a *schopnost empatie* (20 %). Graf

nám rovněž ukazuje rozvíjení se v *schopnosti sebereflexe* (10 %), *týmové spolupráce* (10 %), *skupinové komunikace* (9 %) a ve *všímání si neverbálních projevů koně* (10 %).

Na posledním grafu č. 4 si všimneme, že v metodice PPJ dle Tílešové jsou aktivity nejvíce zaměřené na rozvoj *týmové spolupráce* (60 %). Aktivity orientované na rozvoj *skupinové komunikace* (20 %) a na schopnost *všímání si neverbálních signálů koně* (20 %) jsou vůči sobě ve shodném rozsahu.

Při podrobné analýze zjišťujeme, že největší počet jednotek komunikativních kompetencí zaznamenáme u metodiky AVK JK Vladykův Dvůr (počet jednotek 26). Na druhém místě je v počtu jednotek orientovaných na komunikativní kompetence metodika hiporehabilitace dle Rynešové (počet jednotek 12). Následuje metodika Os Ryzáček (počet jednotek 8) a na posledním místě skončila metodika PPJ (AVK) dle Tílešové (počet jednotek 7). Na celkový počet jednotek u jednotlivých metodik měl vliv počet **kategorií** a opakující se **jednotky** komunikativních kompetencí v popisovaných metodikách.

Dále můžeme zaznamenat, že ve všech metodikách nejsou aktivity zaměřené na rozvoj schopnosti *komunikace před skupinou*, schopnosti *předat naučené ostatním*, schopnosti *účastnit se „veřejných diskuzí“* a schopnosti *aplikace naučeného do praxe*. Z toho vyplývá, že těmto komunikativním kompetencím bychom při práci v AVK měli věnovat zvýšenou pozornost a vytvořit odpovídající aktivity, pokud bychom chtěli pracovat na rozvoji všech komunikativních kompetencí skrze AVK.

Důležité je upozornit na skutečnost, že rozsah komunikativních kompetencí, které jsme v metodice AVK Os Ryzáček a v metodice PPJ dle Tílešové zjišťovali, je pouze orientační. Obě metodiky nepopisují dostatečně podrobný popis cílů jednotlivých aktivit, které by nám pomohly se lépe orientovat v jejich činnostech, to nám však umožňuje získat alespoň všeobecný přehled a možnost inspirace pro vytvoření podkladu metodiky zaměřené na rozvoj komunikativní kompetence prostřednictvím AVK.

Na základě popisu jednotlivých aktivit zaměřených na rozvoj komunikativní kompetence docházíme k závěru, že tyto aktivity nejsou kategoricky cílené na rozvoj všech komunikačních oblastí člověka dle našich zadaných kritérií. Vzhledem k zaměření hiporehabilitačních metodik, které jsme v této práci popisovali, se dá předpokládat, že je pro tyto disciplíny důležité nejen rozvoj komunikačních schopností a dovedností, ale především celkový rozvoj všech složek osobnosti člověka, tj. sociální, psychické a tělesné, tudíž veškerých kompetencí, které jsou klíčové pro život v naší společnosti.

ZÁVĚR

S produktivitou trhu roste čím dál více poptávka po zkušených a komunikačně zdatných zaměstnancích, kteří dokážou efektivně využít veškeré svoje kompetence v profesionální oblasti. Úspěšný je dnes ten, který je obdarován perfektními komunikačními schopnostmi, kromě dalších požadovaných neméně důležitých dovedností. Na tuto skutečnost začala okamžitě reagovat naše společnost, a proto se stále zvyšuje nabídka odborných kurzů pomáhající zdokonalovat efektivně komunikační kompetence. Otázkou je, jak kvalitní služby tyto atraktivně vypadající kurzy poskytují. Nejen v pracovní sféře, ale také v životě je důležité být komunikačně zdatný, abychom dokázali žít s ostatními lidmi v harmonických vztazích. Komunikace je důležitá ve všech oblastech našeho života a pomáhá nám zorientovat se v různých situacích, do kterých se člověk přirozeně dostává.

Koně provází člověka tisíce let a v poslední době se kromě léčebného působení na člověka hovoří také o vzdělávání a výchově prostřednictvím koní. Tato oblast využití koní, jako důležitého edukačního prvku, je u nás stále nová, avšak ze zahraničí se k nám dostávají přístupy ve formě programu Vzdělávání za pomoci koní (Horse assisted education). Do podvědomí se však veřejnosti stále více dostává známější disciplína, a to Aktivity s využitím koní (AVK), která přichází s novou ideou vzdělávání a výchovy pomáhající otevřít další alternativní formy osobnostního rozvoje. Koně komunikují podobným jazykem jako lidé, tzn., že většina komunikace probíhá především na neverbální úrovni. Toho AVK využívá a na základě zpětnovazebných reakcí koně umožňuje člověku rozvíjet komunikační kompetence nejen v pracovní oblasti, ale také pomáhají posunout mezilidskou komunikaci na vyšší úroveň v osobnostní rovině ve vztahu k ostatním lidem.

Cílem této diplomové práce bylo představit čtyři metodiky hiporehabilitace a porovnat jejich aktivity orientované na rozvoj komunikativní kompetence. Každá metodika využívá různé metody práce s uživateli vzhledem k svému zaměření. Některé pracují se zážitkovou pedagogikou, jiné vycházejí z psychoterapeutických principů apod. Aktivity, které jsme v práci představili, byly vybrány na základě kritérií komunikativních kompetencí, které lze rozvíjet prostřednictvím AVK. Práce

zahrnuje kapitoly o sociální komunikaci koní, mezilidské komunikaci a na ně navazuje kapitola o mezidruhové komunikaci, ve které si všímáme rozdílů a shod v komunikačním systému lidí a koní. Dále představujeme systém přirozené komunikace s koňmi jako formu mezidruhové komunikace, díky které lze rozvíjet komunikativní kompetence v AVK. Hlavní část práce seznamuje čtenáře s metodikami hiporehabilitace zaměřené na Aktivitu s využitím koní a jednou metodikou zaměřenou na Psychoterapii pomocí koní. Na základě vzájemného porovnání jednotlivých aktivit zaměřených na rozvoj komunikativní kompetence, zjišťujeme, které komunikativní kompetence se nejvíce a nejméně rozvíjí.

Tato data nám mohou posloužit jako podklad pro tvorbu obsáhlé metodiky zaměřené na rozvoj komunikativní kompetence prostřednictvím AVK a sloužit jako odborný materiál pro instruktory vzdělávací programů s koňmi orientovaných na rozvoj efektivní komunikace.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Anavin svět [online] 22.7.2010 [cit. 2015-02-25] Dostupné na WWW: <<http://www.anavi.estranky.cz/clanky/neverbalni-komunikace/haptika.html>>.

BEDNÁŘ, F. *Učení s asistencí koní* [online] . [cit. 2015-03-21]. Dostupné na WWW: <<http://www.fredbednar.cz/vyberte-si/vyuka/horse-assisted-education/>>.

BELZ, H. SIEGRIST, M. Klíčové kompetence a jejich rozvíjení. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-930-9.

BERELSON, B. *Content analysis in Communicatin Research*. New York : Free Press, 1952.

BOŘÁNEK, V. *Horsemanship. Přirozené jezdeckví*. Aš: Harmony, 2006. ISBN 80-903484-1-7.

Co je participace [online] [cit. 2015-02-17] Dostupné na WWW: <<http://www.nidm.cz/neformalni-vzdelavani/volny-cas/participace/co-je-participace>>.

Connect Asia [online] *Mezikulturní komunikace* [cit. 2015-03-24] Dostupné na WWW: <http://connectasia.cz/repo/program_3.pdf>.

ČERNÁ RYNEŠOVÁ, P. *Když kůň léčí duši, aneb metodika hiporehabilitace zaměřená na klienty s duševním onemocněním*. Pardubice: Direkte, s.r.o. 2011. ISBN neuvedeno.

ČERNÝ, V. *Řeč těla*. 2.vyd. Brno: Edika, 2012. ISBN-978-80-266-0124-1.

Česká hiporehabilitační společnost [online] Brno: 2015 [cit. 2014-11-26] Dostupné na WWW: <<http://www.hiporehabilitace-cr.com/co-je-hiporehabilitace/>>.

Česká hiporehabilitační společnost [online] Brno: 2015 [cit. 2014-02-19] Dostupné na WWW: <<http://www.hiporehabilitace-cr.com/co-je-hiporehabilitace/hipoterapie/>>.

Česká hiporehabilitační společnost [online] *Standardy kvality pro Aktivitu s využitím koní*. Brno: 2015 [cit. 2014-02-19] Dostupné na WWW: <<http://www.hiporehabilitace-cr.com/co-je-hiporehabilitace/aktivita-s-vyuzitim-koni/standardy-avk/>>.

Doporučení Evropského parlamentu a Rady ze dne 18.6.2006 o klíčových kompetencích pro celoživotní učení [online]. Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007 [cit.2015 02.10.]. Dostupné z WWW: <<http://www.rvp.cz/soubor/01140.pdf>>.

DURUTTYA, M. *Velká etologie koní*. 2. přeprac. a rozšíř. vyd. Košice-Praha: Hipo–dur, 2005. ISBN 80-239-5088-6.

FRANC, D. ZOUNKOVÁ, D. MARTIN, A. *Učení zážitkem a hrou*. Brno: Computer press, 2007. ISBN 978-80-251-1701-9.

FRANCK, D. *Etologie*. 2. přeprac. a rozš. vyd. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7066-878-4.

FRAŇKOVÁ, S., BIČÍK, V., *Srovnávací psychologie a základy etologie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-835-2.

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.

HÁJEK, M. *Empatie* [online]. 14.4.2012 [cit.2015 02.12.] Dostupné z WWW: <<http://www.vedeme.cz/pro-vedeni/kapitoly-vedeni/62-emoce/424-empatie.html>>.

HANUŠ, R. CHYTILOVÁ, L. *Zážitkově pedagogické učení*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2816-2.

HALBERG, L. *Walking the Way of the horse, exploring the power of the horse-human relationship*. Bloomington: iUniverse, 2008. ISBN: 978-0-595-47908-5.

HOLLÝ, K., HORNÁČEK, K. *Hipoterapie. Léčba pomocí koně*. Ostrava: Montanex, 2005. ISBN 80-7225-190-2.

HUČÍNOVÁ, L. JERÁBEK, J. *Klíčové kompetence v základním vzdělávání*. Plzeň: 2007. ISBN 978-80-87000-07-6.

Magazín Pegas [online] 22.1.2013 [cit. 2015-02-25] Dostupné na WWW: <<http://www.magazinpegas.cz/jak-kone-mluvi/>>.

MATĚJKOVÁ, M. *Kůň jako učitel manažera* [online] [cit. 2015-02-18] Dostupné na WWW: <<http://www.konicci.cz/clanky/prirozena-komunikace-79/kun-jako-ucitel-manažera-13623/>>.

Možnosti rozvoje soft skills na Masarykově univerzitě [online] [cit. 2015-03-1] Dostupné na WWW: <<http://www.softskills.wz.cz/html/komunikacni.html>>.

NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie*. Praha, Academia 1998. ISBN 80-200-0689-3.

Oficiální slovník ČHS [PDF]. Brno: Česká hiporehabilitační společnost, 2014 [cit. 2015-02-26]. Dostupné na WWW: <http://www.hiporehabilitace-cr.com/wp-content/uploads/CHS_Oficialni_slovník_11_20132.pdf>.

OS Atmosféra [online]. 2006 - 2008 [cit. 2012-03-18]. Atmosféra. Dostupné z WWW: <<http://www.os-atmosfera.net/images/zazitkova/flow.jpg>>.

OS Ryzáček [online] *Poslání a náplň sdružení* [cit. 2015 02.24.] Dostupné z WWW: <<http://www.ryzacek.com/poslani.html>>.

Outward Bound [online] *Pegas – Vzdělávání za pomoci koní (Horse Assisted Education)* [cit. 2015-03-1] Dostupné na WWW: <<http://www.ceskacesta.cz/cs/pegas-vzdelavani-s-konmi>>.

PARELLI, P. *Jaké pomůcky potřebujete?* [online] [cit. 2015-02-25] Dostupné na WWW: <http://pnh.wz.cz/pat_parelli.html>.

Profit management ČR [online] *Assessment a Development Centra* [cit. 2015-02-19] Dostupné na WWW: <<http://www.profitcr.cz/cz/personalni-poradenstvi/assessment-a-development-centra/>>.

PODGÓRECKI, J. *Sociální komunikace v edukaci*. Ostrava: 1998. ISBN-80-86122-20-4.

PRIBULA, M. PAĽA, G. *Stručne o komunikácii*. Prešov: PRO COMMUNIO, 2006. ISBN 80-969416-2-3.

REETZ, L. REITMANN, TH., *Schlüsselqualifikationen*. Dokumentation des Symposiums in Hamburg „Schlüsselqualifikationen – Fachwissen in der Krise?“, Hamburg 1990.

ROBERTS, M. *o koních a lidech*. Praha: Ikar, 2004. ISBN-80-249-0368-7.

Slovenská hipoterapeutická asociácia [online] Pernek: SHA, © 2014 [cit. 2014-02-28] Dostupné na WWW: <<http://www.hipoterapia-sha.sk/sha-hipoterapia-sk/3-Hipoterapia>>.

ŠPERLICOVÁ, Z., FRITSCHEROVÁ, A. *Aktivity s využitím koní*. Líšnice: Občanské sdružení Ryzáček, 2013. Nепublikovatelný dokument.

ŠVEHLOVÁ, D. [online] 30.1.2013 [cit. 2015-02-25] Dostupné na WWW: <<http://www.equichannel.cz/kone-a-jejich-smysly-zrak>>.

TÍLEŠOVÁ S. a kol. *Hipoterapia. Pedagogicko-psychologické jazdenie*. Bratislava: ŠEVT, 2009. ISBN 978-80-8106-011-3.

TRČÁLEK, K. *Ovládají koně telepatii?* [online] 6.7.2013 [cit. 2015-02-18] Dostupné na WWW: <<http://www.konicci.cz/clanky/prirozena-komunikace-79/ovladaji-kone-telepatii-12801/>>.

TRČÁLEK, K. *Tajemství koní – co koně vědí a lidé ne* [online] 30.7.2013 [cit. 2015-02-18] Dostupné na WWW: <<http://www.konicci.cz/clanky/prirozena-komunikace-79/tajemstvi-koni-co-kone-vedi-a-lide-ne-12800/>>.

Vladykův Dvůr: Metodické materiály AVK. Roudné: JK Vladykův Dvůr. Nепublikovaný dokument.

Vladykův Dvůr [online] *Hiporehabilitace* [cit.2015 02.24.] Dostupné z WWW:<<http://www.vladykuvdvur.cz/hiporehabilitace/aktivity-s-vyuzitim-koni/>>.

VOTÍPKOVÁ, M. *Rozvoj klíčových kompetencí prostřednictvím Aktivit s využitím koní*. České Budějovice 2012. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky.

VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-291-2.

VYMĚTAL, Jan. *Průvodce úspěšnou komunikací : efektivní komunikace v praxi*. 1. vyd. Praha : Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2614-4.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I. Aktivity rozvíjející komunikativní kompetence v JK Vladykův Dvůr

Příloha II. Aktivity rozvíjející komunikativní kompetence dle metodiky hiporehabilitace PhDr. Petry Černé Ryněšové

Příloha III. Aktivity rozvíjející komunikativní kompetence dle metodiky pedagogicko-psychologického ježdění dle Mgr. Stanislavy Tílešové, PhD.

Příloha I.

Aktivity rozvíjející komunikativní kompetence v JK Vladykův Dvůr

1. Hra na „procházení stádem“

Počet uživatelů: 2 - 8

Pomůcky: carrot stick (bič), koně

Časový rozsah: 10 – 15 minut.

Cíl: rozvoj neverbální komunikace (řeč těla) a schopnosti srozumitelných neverbálních pomůcek, koncentrace, rozvoj schopnosti prosadit se, rozvoj sebereflexe

Úkol: Správný vůdce ve stádě se pozná podle toho, že mu všichni koně ustupují. Srozumitelnou neverbální komunikací docílit toho, aby nám koně ustoupili, aniž bychom koně obcházeli. Cílem je zachovat správný rytmus a nezpomalovat, jakmile se dítě přiblíží ke koni. Pokud kůň nezareaguje na pokyn těla, lze použít bič a koně jím odehnat.

2. Hra na „šéfa“

Počet uživatelů: 1

Pomůcky: carrot stick (bič), kůň, prostor kruhové ohrady

Časový rozsah: 10 – 25 minut

Cíl: rozvoj schopnosti všimnout si neverbálních signálů koně, dokázat vyvíjet a včas odstranit tlak, rozvoj neverbální komunikace (řeč těla), rozvoj srozumitelnosti pomůcek, zlepšit koordinaci těla, rozvoj empatie, koncentrace, rozvoj sebereflexe

Úkol: Získání respektu a důvěry koně v kruhové ohradě - dítě je samo s koněm v kruhové ohradě bez ohlávky a vodítka, v ruce má pouze bič. Úkolem dítěte je získat si u koně respekt a důvěru prostřednictvím své neverbální komunikace. Dítě

musí být plně soustředěné a naučit se, kdy na koně může působit pouze svým tělem a kdy naopak musí použít bič jako svoji tzv. „prodlouženou ruku“. Úkolem koně je dodržovat požadavky člověka, pokud je změněn, dítě musí okamžitě reagovat a prosadit svůj cíl. Dítě neustále sleduje chování a držení těla koně. Kontroluje svoji neverbální komunikaci a učí se tomu, aby byla pro koně srozumitelná.

3. Pozorování chování koní

Počet uživatelů: 8 - 10

Pomůcky: tužka, papír, koně

Časový rozsah: 1 hodina

Cíl: všimnout si neverbálních signálů koně, poznávání vztahů mezi nimi, sledování hierarchie

Úkol: pozorování chování koní ve stádě a jejich vztahů prostřednictvím všimnutí si neverbální komunikace koní. Hledání vůdce stáda a sledování hierarchického uspořádání. Vypozorované jevy a zvláštnosti jsou zaznamenány na papír.

4. Hry s tlakem

Počet uživatelů: 2 - 8

Pomůcky: papír, tužka, vodítka

Časový rozsah: 30 – 45 minut

Cíl: rozvoj písemného a ústního vyjádření, rozvoj neverbální komunikace (řeč těla), rozvoj kognitivních funkcí, rozvoj sebereflexe, rozvoj aktivního naslouchání

Diskuze: Instruktor vede s dětmi diskuzi o tom, jestli ví, jak koně mezi sebou komunikují, co si myslí, že je tlak a co všechno k vyvíjení tlaku potřebují. Dostanou písemné materiály s tematickými otázkami a obrázky o tlaku, které musí vypracovat.

Na závěr probíhá hromadná kontrola správných odpovědí a následují nácviky správného použití tlaku ve dvojicích.

5. Hledání ztracených „brouků“

Počet uživatelů: 6 - 10

Pomůcky: kartáče, carrot stick (každý dítě musí mít svůj), koně

Časový rozsah: 20 – 30 minut

Cíl: rozvoj týmové spolupráce a kooperace, koordinace pohybů, rozvoj jemné a hrubé motoriky, schopnost skupinové komunikace, rozvoj týmové spolupráce

Úkol: Děti jsou rozděleny do dvou skupin a v každé skupině uspořádají dvojice. Úkolem každé skupiny je ve dvojicích na koních posbírat co nejvíce brouků (kartáčů) pomocí za co nejkratší čas.

6. Překážková dráha s koněm ve volnosti

Počet uživatelů: 1 - 8

Pomůcky: kůň, carrot stick (bič)

Časový rozsah: individuální

Cíl: rozvoj empatie, rozvoj srozumitelnosti neverbálních pomůcek, rozvoj neverbální komunikace, rozvoj sebereflexe

Úkol: Projít nebo proběhnout s koněm překážkovou dráhu bez vodítka ve volnosti.

Reflexe: Co se podařilo, v čem byl největší problém? Jaká překážka byla dle dětí nejtěžší, co naopak bylo jednoduché apod. Co lze udělat pro to, aby kůň prošel dráhu lépe?

7 komunikačních her dle Pata Parelliho

Počet uživatelů: 1 – 8

Pomůcky: 1 – 8 koní, komunikační pomůcky – ohlávka, vodítko, carrot stick

Časový rozsah: na trénink jedné hry max 10 - 15 minut

Cíl: rozvoj schopnosti neverbální komunikace (řeč těla), rozvoj schopnosti sebereflexe, rozvoj schopnosti prosadit se, rozvoj schopnosti všimnout si neverbálních projevů koně, rozvoj schopnosti empatie, rozvoj schopnosti srozumitelnosti neverbálních pomůcek

Úkol: Každý pracuje s koněm samostatně a všechny hry jsou prováděny s koněm na vodítku. Úkolem je zahrát s koněm sedm komunikačních her, tj. přátelská, dikobrazí, řídící, jo-jo hra, kruhová hra, hra do stran, prostorová hra.

Reflexe: Diskuze o tom, která hra se s koněm cvičila nejlépe a která nejhůře a proč tomu tak bylo. Jak by to šlo provést lépe? Co musím já a kůň trénovat?

8. Etologické čtení

Počet uživatelů: max 20

Pomůcky: fotografie koní a promítací zařízení

Časový rozsah: 1 – 1,5 hodin

Cíl: rozvoj aktivního naslouchání, všímání se neverbálních znaků koní na fotografiích

Popis činnosti: Instruktor promítá fotografie života koní ve stádě a podněcuje děti k všímání si neverbálních znaků koní. Děti se snaží interpretovat chování koní znázorněné na obrázcích.

Příloha II.

Aktivity rozvíjející komunikativní kompetence dle metodiky hiporehabilitace PhDr. Petry Černé Ryněšové⁸⁷

1. Pohled na koně – co se mi na koních líbí nebo nelíbí, co na koni obdivuji

Počet klientů ve skupině: 2 – 12

Pomůcky: kůň

Časový rozsah: 5 – 10 minut

Cíl: adaptace ve stáji a navázání kontaktu s koněm a s personálem

Popis aktivity: Skupinová práce s klienty, vedení diskuze a sdělování pocitů, co se klientům líbí a nelíbí na koních.

2. Hlazení a seznámení s koněm

Počet klientů ve skupině: 2 - 4

Pomůcky: Kůň na 2 – 4 klienty

Časový rozsah: 2 – 5 minut

Cíl: adaptace, navázání kontaktu a příprava na spolupráci s koněm, relaxace

Popis aktivity: skupina stojí v blízkosti koně. Terapeut musí nejprve seznámit klienty s koněm. Řekne jeho jméno a také může říci něco o něm. Každý z klientů si ho pak může pohladit a seznámit se s ním. Někteří se můžou i koni představit, oslovit ho nebo si ho jen hladit. Na závěr může probíhat zpětná vazba o tom, co klienti v danou chvíli cítili, když se s koněm zdravili a dotýkali se ho.

⁸⁷ Srov. ČERNÁ RYNEŠOVÁ, P. *Když kůň léčí duši, aneb metodika hiporehabilitace zaměřená na klienty s duševním onemocněním*, s. 34-101.

3. Přivolání koně

(převzaté z kurzu LPPJ od Dny Münichové, PL – Bohnice)

Počet klientů ve skupině: 2 – 4

Pomůcky: jeden nauzděný kůň se spojkou na udidlo a vodítkem, uzavřený prostor (jízďárna nebo hala)

Časový rozsah: 10 – 15 minut

Cíl: komunikace mezi člověkem a koněm, pohybové cvičení (koordinace pohybů), synchronizace verbální a neverbální komunikace

Popis: Výchozí poloha je stojící kůň. Klient má za úkol stoupnout si před koně na délku vodítka a jakýmkoli způsobem ho k sobě zavolat tak, aby kůň ke klientovi přišel. Zakázané je pouze koně tahat silou za vodítko k sobě.

Na závěr lekce probíhá diskuze o tom, jak bylo cvičení pro klienty těžké, co jim šlo a co jim nešlo. Jak si myslí, že je kůň poslouchal, jak bylo těžké se s koněm dorozumět a jakou jim kůň svým chováním poskytoval zpětnou vazbu.

4. Vodění a zastavování koně

Počet klientů ve skupině: 2 – 4 v případě většího počtu rozdělení skupin.

Pomůcky: jeden kůň je nauzděný pro 2 – 4 klienty, kteří se budou střídát při vodění, uzavřený prostor – jízďárna, hala

Časový rozsah: 10 – 15 minut

Cíl: Kontaktní a komunikační cvičení (komunikace mezi člověkem a koněm), pohybové cvičení, synchronizace verbální a neverbální komunikace. Každý klient si při této aktivitě může vyzkoušet schopnost vlastní sociální dominance vyjadřované převážně neverbálním způsobem.

Popis: Kůň je nauzděn, k udidlu⁸⁸ má připnuté vodítko se spojkou na udidlo. Výchozí pozice je stojící kůň. Nejprve jsou vysvětlena pravidla bezpečnosti, důležité je držet konec vodítka v ruce z důvodů nebezpečí šlápnutí koněm na nohu vodiči. Úkolem klienta je koně rozejít, vést ho směrem, kterým klient chce a dokázat ho na povel zastavit. Několikrát buď terapeut, nebo jiný klient velí vodícímu klientovi povel „krok“ na rozejítí a povel „stát“ na zastavení.

Poznámky: Cvičení lze provádět s koněm v kroku, pro pokročilé i v klusu.

Na závěr provádíme s klienty zpětnou vazbu. Zjišťujeme, co bylo pro ně těžké, co jim šlo, nešlo. Jak si myslí, že je kůň poslušal, jak bylo pro klienty těžké se s koněm dorozumět. Jakou jim kůň svým chováním poskytoval zpětnou vazbu. Co si myslí o své dominanci v ostatních sociálních vztazích a jestli se to při vodění koně projevilo.

5. Pozorování řeči koňského těla

(převzato z kurzu LPPJ od Dany Mníchové, PL – Bohnice)

Počet klientů ve skupině: 2 – 14 klientů

Pomůcky: Jeden kůň v těsné blízkosti lidí

Časový rozsah: 5 – 10 minut

Cíl: Sociální stimulace – komunikace člověk – kůň, porozumění komunikačním mechanismům koně, empatie

Popis cvičení: Terapeut stojí s klienty ve skupině a pozorují stojícího koně. Terapeut klienty vyzve, aby se snažili podle jeho projevů posoudit, co nám kůň sděluje (záškuby srsti, ohánění ohonem, pohrabávání nohou, hra uší atd.). Terapeut má za úkol klienty vést tak aby zjistili co nejvíce informací o komunikaci koně prostřednictvím svých aktivních výroků a odpovědí. Další část cvičení pokračuje doteky klientů na těle koně. Klienti testují, jak reaguje kůň na různé podněty

⁸⁸ udidlo slouží k ovládní koně a umísťuje se koním do tlamy. Udidel je mnoho typů - kovové, gumové, plastové a dále se liší lomením, tvarem, šířkou a tloušťkou.

(štípnutí, pohlazení, podrbání, tlak, poklepání), snaží se podle projevů koně usoudit, co je koni příjemné a co nepříjemné.

6. Namaluj koně, dej mu jméno a napiš o něm příběh (pohádku)

(převzato z kurzu LPPJ od Dany Münichové, PL – Bohnice)

Počet klientů ve skupině: 2 – 12 klientů

Pomůcky: Klubovna nebo místnost určená ke skupině, papír, obyčejné tužky, barevné pastelky, fixy, vodové barvy, tempery

Časový rozsah: 20 – 30 minut

Cíl: Projektivní technika – klient popisuje sám sebe, rozvoj kreativity

Popis: Klient má za úkol namalovat koně, po dokončení kresby má dát koni jméno a napsat o něm příběh nebo pohádku. Po skončení malování a psaní klienti ukážou svůj obrázek a přečtou příběh. Ostatní ze skupiny se k němu vyjadřují. Je důležité vedení terapeutem, aby z obrázku a příběhu pomocí ostatních členů skupiny získal co nejvíce informací pro zprostředkování zpětné vazby autorovi příběhu a obrázku.

7. Popis charakteru koní

Počet klientů ve skupině: 2 - 14

Pomůcky: Klubovna, nebo jiná uzavřená místnost

Časový rozsah: 5 – 10 minut

Cíl: sociální stimulace – rozvoj emoční inteligence, empatie, rozvoj slovní zásoby

Popis: Při závěrečné skupině se pokládají klientům otázky např. popis koně se kterým pracovali, jaké má vlastnosti, temperament, co se jim na něm líbí / nelíbí

Příloha III.

Aktivity rozvíjející komunikativní kompetence dle metodiky pedagogicko-psychologického ježdění dle Mgr. Stanislavy Tílešové, PhD.⁸⁹

1. Jízda na koni po slepu

Počet klientů ve skupině: 2 – 6

Pomůcky: 1 – 3 koně

Časový rozsah: 5 – 10 minut

Cíl: rozvoj důvěry a spolupráce, nácvik správné komunikace

Popis aktivity: vodič má zavřené oči a jezdec ho vede do určitého cíle komentáři, kam má koně vést, pak si role vymění

2. Zajatec

Počet klientů ve skupině: cca 6 - 10

Pomůcky: 2 koně (aby si je mohli případně vyměnit)

Časový rozsah: 5 – 10 min

Cíl: rozvoj smyslového vnímání, kognitivní stimulace - koncentrace

Popis aktivity: skupina vezme dítě, zaváže mu oči a vysadí na koně, po tom po projití určité vzdálenosti a trasy je dítě osvobozené tím, že členové druhé skupiny mu sundají šátek z očí a osvobozený musí vést skupinu trasou, jak si jí podle možností zapamatoval k východiskovému bodu.

⁸⁹ Srov. TÍLEŠOVÁ S. a kol. *Hippoterapia. Pedagogicko-psychologické jazdenie*, s.131-141.

3. Zrcadla

Počet klientů ve skupině: 2

Pomůcky: 2 koně

Časový rozsah: 5 – 10 minut

Cíl: koncentrace, pohybová koordinace, všímání si neverbálních projevů

Popis aktivity: dvě dvojice (dvě děti a dva koně) - jezdec a kůň mají zrcadlit jeden druhého, mají být podle možností zrcadlem navzájem

4. „Slepá bába“

Počet klientů ve skupině: 2

Pomůcky: 2 koně

Časový rozsah: cca 5 – 10 minut

Cíl: rozvoj důvěry a spolupráce, nácvik správné komunikace

Popis aktivity: jezdci na dvou koních chodí se zavřenýma očima, vodiči je na začátku různě vodí a potom jezdci ukazují vodičům podle zvuku, kde asi je druhý kůň a navigují vodiče k němu, na konci dají povel k zastavení, pokud si myslí, že jsou u sebe, mají si podat ruku, hledající ji se zavřenýma očima, mohou si i vyměnit nějakou pomůcku, třeba klobouk

5. Balení kufru

Počet klientů ve skupině: 5 - 15

Pomůcky: kufr, klubovna, nebo nějaký prostor venku

Časový rozsah: 15 – 20 minut

Cíl: adaptace ve skupině, rozvoj důvěry ve skupině

Popis aktivity: můžeme mluvit o svých pocitech, náladě, novinkách, postrojích na koně apod. Pokud Honza začíná, Silvie nejprve poví, co přinesl do kufru Honza,

přidá svoje a další dítě pokračuje od začátku – od Honzy, Silvie, přidává svoje a tímto způsobem pokračujeme.

6. Překážkový běh

Počet klientů ve skupině: 3 - 6

Pomůcky: barely, kužely, jezdecké potřeby, pneumatiky, šátky, obruče apod.

Časový rozsah: 15 – 20 minut

Cíl: rozvoj skupinové komunikace, týmová spolupráce

Popis aktivity: Úkolem dětí je, aby běželi po určité dráze s koněm ze země a ze sedla. Děti si vylosují tři jmenovky – 1. ukazuje cestu, 2. vede koně, 3. je na koni. Vodič vede koně po trase a společně s jezdcem plní různé úkoly. Na konci trasy může být kruh, do kterého hodí jezdec míč. Ukazující čeká na konci dráhy a ukazuje jezdcovi trasu za pomoci použití určitých slovních znaků.

ABSTRAKT

VOTÍPKOVÁ, M. *Srovnání metod rozvíjející komunikativní kompetence skrze „Aktivity s využitím koní“*. České Budějovice 2015. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce R. Macků.

Klíčová slova: Aktivity s využitím koní, komunikativní kompetence, sociální komunikace koní, mezilidská komunikace, mezidruhová komunikace, přirozená komunikace s koňmi, zážitková pedagogika, vzdělávání za pomoci koní (Horse assisted education), hiporehabilitace, hipoterapie, psychoterapie pomocí koní.

Tato diplomová práce porovnává čtyři metodiky hiporehabilitace s cílem zjistit, jaké komunikativní kompetence jsou rozvíjeny v rámci Aktivit s využitím koní. Práce obsahuje terminologickou část, ve které jsou vysvětleny pojmy doprovázející celou práci a objasňuje i problematiku hiporehabilitačních termínů. Teoretická část práce seznamuje čtenáře se sociální komunikací koní a mezilidskou komunikací. Další část práce představuje specifika mezidruhové komunikace a její využití v rozvoji komunikativní kompetence a navazuje na kapitulu o rozvoji komunikativních kompetencí prostřednictvím Aktivit s využitím koní. Hlavní část charakterizuje čtyři metodiky hiporehabilitace a analyticky porovnává obsah jednotlivých aktivit s koňmi zaměřených na rozvoj komunikativní kompetence. Na závěr práce shrnuje zjištěné výsledky a podněcuje k tvorbě metodiky rozvíjející komunikativní kompetence v rámci vzdělávacích programů s koňmi.

ABSTRACT

Comparison of methods for developing communicative competence through 'activities with the use of horses'

The key words:Activities with the use of horses, communicative competence, social communication horses, interpersonal communication, interspecies communication, natural communication with horses, experiential learning, horse assisted education, hippotherapy, therapeutic riding, equine assisted psychotherapy.

This thesis compares four methods of therapeutic riding to determine what communicative competence are developed in the framework of activities with the use of horses. The work includes terminology section, which are explained in terms accompanying the whole job and explains the term of use for therapeutic riding. The theoretical part introduces the social communications horses and interpersonal communication. The next section presents the specifics of interspecies communication, and its use in the development of communicative competence and follows the chapter on the development of communicative competence through activities with the use of horses. The main part describes the four methods of therapeutic riding and analytically compares the contents of individual activities with horses focused on the development of communicative competence. In conclusion summarizes the results and encourages the formation of methodology developing communicative competence in educational programs with horses.